

Ա Մ Ս Ա Գ Ի Ր

ԱՌԳԱՅԻՆ ԲԱՆԱԹԻՐԱԿԱՆ ԳՐԱԳԻՏԱԿԱՆ
ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

ԻՆՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ
ՇՐՋԱՆ ՄԻԱՄԵԱՅ

ՅԵՐՈՒՍԱԼԵՄ

Ի ՏԳԱՐԱՆԻ ՍՐԲՈՑ ՅԱԿՈՎԲԵԱՆՑ

1874

ՅՈՒՑԱԿ ԳՐՈՑ

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԱՌՈՌՈՑՍ

ՍՐԲՈՅ ՅԱԿՈՎ ԲԵԱՆՆՑ

ԵՒ ԱՐՅՈՂՈՒԹԻՒՆՔ ՆՈՅԻՆ

ՂԵՐ ԳՅՐ

- Աշնէս, Հայերենէ իտալեց Դ Տաճիկերէն Յ. Քիւրքենանով. տպւոյ 1872.
- Աշոփաղիքը Արաղան տեղեաց, աշխարհիկ լեզուաւ.
- Անուրջը Դ Սիւն, ողեաց Ս. Թաթուշ. 1869.
- Առաքնութեան ճաճան, կամ Մեհոոր մանկանց, թարգմանեց Տ. Հ. Թ. Ս.
- Աւետարան ասորի. Ս. Եփրեցեաց մէջ կարգադրուիլը աւետարաններն են.
- Աւետարան իտքը, Տպւոյ 1867.
- Նոյնը կտակարանով. Տպւոյ 1867.
- Նոյնը Հաշու. Տպւոյ. 1868.
- Բանախառնութիւն, աղակերտուհեաց մէջ. Բ. Տիւ 1874.
- Բացարարութիւն Հրաժարման եւ գլխան եւ առաւօտեան երգաց շնորհով. (*)
- Դազիկ վերջին արքայ Հայոց Բաղդասարեան, աղերքութիւն. Տպ. 1672.
- Դործը Առաքելոց, Տպւոյ 1867.
- Գործը Ոսկիդնիկ Սամուէլ Ռաբրի Հրէի. Տպւոյ 1867.
- Դովասանք. Տպւոյ 1867.
- Էրչիլէ, պատմութիւն վարդանանց պատերազմին ընտիր դործ նախնեաց.
- Էրչիլէ կրից. Տպւոյ 1851.
- Էրիւս խօսք, եփրեցեաց պաշտօնէից ուղղուած. Տպւոյ 1873.
- Էրիւս խօսքի, աղփաղիքը, դործ նախնեաց, Դ. տպու. 1870.
- Ջանադանութիւն Հինք դարուց. Բ. տպու. 1862.
- Լեղհանրական լուսիքը Ներսիս Շնորհալուց. Տպւոյ. 1871.
- Թանգարան իգտառ. Գ. տպու 1870.
- Թանգարի տնտրակ տարիկան, Տպւոյ 1839. (*)
- Նոյնը շարաթիւրան. Տպւոյ 1838. (*)
- Նոյնը Ս. Յակոբեաց տանգարին մէջ կտտարուած թախտիներու հաճոյ
- Թաւարանութիւն համառոտ, Ս. Պ. Փաշաղեանցի. Դ. տպու. 1869.
- Ժամագիրք խաղաղիք. Տպւոյ 1866.
- Ժամագիրք ասորի. Տպւոյ 1870.
- Խնդիր Ս. Տեղեաց եւ նորա պաշտօնական լեւնութիւնը, Տպւոյ 1871. (**)
- Խորհրդածութիւն Ս. պատարաղի. դործ նախնեաց. Տպւոյ 1842.
- Խորհրդածար Ս. պատարաղի. Տպւոյ 1873.
- Կարգադրութիւն աստղութեան, Տպւոյ 1871.
- Կենսագրութիւն Բաւրոյաց. Տպւոյ 1869.
- Կտակագիր հաղեհաճ լամից. դիւց Արքայ Խոննց. Տպւոյ 1853.
- Կլիմայան Աւետարանական լամից. Դաս Ե. Սիւն Պետրոս.
- — — — — Դաս Բ. Ստեփանցի.
- — — — — Դաս Դ. Որդիք Աստուծոյ.
- Համապատուութիւն երկրաւորան առաքելոց, հանգերծ յաւերժութեամբ.
- Համառօտութիւն Պրիստոնէական ուսման, Տպւոյ 1873.
- Հայիկ վկայ. Տպւոյ 1852. (**)

4
2
1
7
30
6
12
30
1
6
5
6
3
3
7
7
3
7
40
18
18
3
2
4
3
20
50
6
10
10
5
2
6
1
1
1
4
4
6

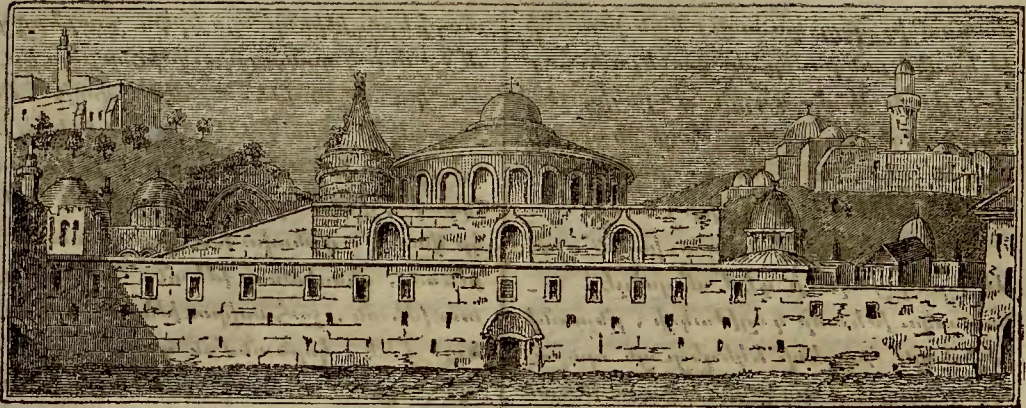
20

20

20
20
20

Ծ Ա Ն Յ Ո Ր Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

ՍԷԼ աստղութիւն (*) նոյն հոգին հաշուածիւս ընտրե իշտարի.
Ի՛՛ Երիւս (**) Բարդուիլն աստղած ընտրե:

Մ Ի Փ Ն

ԻՆՏԵՐՈՒՄՆԵՐ

6

Ա Մ Ս Ա Գ Ի Ր

ՅՈՒՆԻՍ 30

1874

ԱՂԳԱՅԻՆ, ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԳԻՏԱԿԱՆ

ՆԵՐԿԱՅԻՍ ՎՐԱՅ ԽՈՐՀՐԴԱԾՈՒԹԻՒՆԻՔ (*)

Բ.

ԲՆԱՍՆԻ ԹՅՈՒՄԻՆ և ՕՊԱՐԱԿԵԱՂ
ԹՅՈՒՄԻՆ ՀԱՄԱՐ ԲԻՆԱՐԵՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ
ՆԻՆ ԽՐԱՐԱԾԷ

Տէսէք եւ դատեցէք: Երբ աղբը
Սոյ կաթողկրօտական ինկած աթոռին
ձեռք կը կարկառէ, անոր բռնաբարո-
ղը կը դատապարտէ՝ անկարելի և ե-
ղեռն համարելով եւ արժանաւորին
ընտրութիւնը դիւրացնելով, ընտանի
թշնամին ձայնը կը ձգէ, կը պիտաւ,
կը կանչուրուտէ, ճրղճիմ օրինաւորու-
թիւններ կը փնտռէ, յանցաւ օր կը

համարի զոմնիք, որ ապօրինաւորու-
թիւնը և անբարոյականութիւնը եկե-
ղեցիէն դուրս կը վտարեն և բարոյա-
կանութիւնը կը մայցնեն:

Երբ աղբն Աղթամարայ աթոռը՝
որ ոչ առաջինին պէս տիգժի մէջ կ'ընկ-
նի, այլ արիւնի մէջ կը թաւալէ, կ'ու-
ղէ սրբել և մկրտել և կանգնել, դար-
ձեալ ձայները կը բարձրանան, օձիւրը
վրէժխնդրութիւն կը գօշէ, օձրագոր-
ծը ընտանի թշնամեցն բղնոց քներուն
տակ կը ծածկուի, արգարութիւնը
կաշառքի մէջ կը խղզուի, և գերեզ-
մանը՝ կաշառակութիւն մը գիտակցութեամբ

(*) Տես Մատթ. Թիւ. 1530.

մատնանիշ ցոյց կուտայ . նոյն ընտանի
թշնամին յանցաւոր մը գտնելուն հոգ
է , վասն զի որ քողին քողակից չէ ,
այլ կ'ուզէ որ անմեղ մը չի մնայ իւր
ազգին մէջ , և ամեն որ բարոյական
աղտեղութեամբ չաղտի :

Երբ եկեղեցական մը ուխտին դըր
մէ , բարոյականի դէմ մեղանչէ , ա
նառախութեամբ դայթակիլ , ընտանի
թշնամին՝ հայրենի եկեղեցւոյն պաշտ
պանը՝ ոչ թէ մարդկային տկարութեան
ներողմիտ՝ այլ անառախութեան քա
տագով կը հանդիսանայ , բնական օրի
նաց կը դիմէ , կուսակցութիւնը կը
նախատէ :

Երբ ազգին ընդհանրութենէն հեր
ձեալ ու օտարացեալ մեծ մաս մը , որ
իր ազգութենէն չի խորշի , հայրենի
աւանդութեանց և իրաւանց անուամբ
կըստի կուռիլ օտարին աւաղակու
թեանց դէմ , նորա բռնաւարտիան իշ
խանութեանց դէմ պատուար կը հա
նէ , կը մաքաւի , նորա պատահասնե
րը կարհամարհէ , և միայն այս դրից
մէջ գտնուելով և կրօնամոլութեան աղ
բիւրէն հեռանալովը աղբային ընդ
հանրութեան և հայրենի եկեղեցւոյն
կը մօտենայ , նոյն ընտանի թշնամին՝
որուն շիւ աչքերը վռանդ կը տեսնեն
հոն ուր օգուտ կայ և օգուտ կը տես
նեն ուր վռանդ կայ , դառ է կը կան
չէ , և աչքերը գոց կը դիմէ այն սրբ
տով և մոռ օտարացեալ թշնամւոյն
ձեռք կ'երկնցնէ , այն օտարացելոյն՝
որ իր եկեղեցին հերետիկոս կը քարո
ղէ , որուն եկեղեցի անուանը տալ կը
խորշի , որ իրեն միմիայն պաշտօն եւ
հարկ կը համարի իր տիրոջ շղթայ
ներուն մէկ օղակը դիմացինին վիղն
անցնել , այն ծանր և դժուարակիր լու
ծը՝ որ իր պարանոցը կը կաշկանդէ ,
իր համազգեստը հաղորդել :

Ահա տեսէք և գտեցէք , ինչ է

ատրքերու թիւը այս երկու տարիւրոյ
մէջ , ուր է զանազանութիւնը այս եր
կու կուտակեալութեանց մէջ . միայն հոն
է որ մէկը գիտէ թէ ինչ կրնէ և ուր
կը դիմէ . իսկ միւս ողորմելին չգիտեր ,
չգգար , չիմանար թէ ինչ կրնէ , ում
կը մնասէ . դիմովութեան , զառամու
թեան , անտիտութեան , կարծամբ
տութեան , շահատիրութեան ձուլա
ծոյ մ'է , կործանման գործիք մ'է ,
որուն լրած աւերակաց բեկորներն օ
տարին պիտի ծառայեն :

Գ .

Ասկից երեք տարի առաջ , ճիշտ
նոյն օրերուն՝ երբ Պապերու լուծին
տակ կը հեծէր Հռոմ , և Վատիկանու
մէջ ժողովք մը անխաղախութիւն
հաստատելու նախապատրաստութիւն
կը տեսնէր , դիպումսով չորս անձինք
միատեղ գտնուեցանք . ուսումնական
Տաճիկ փաշա մը , Արքուհեաց ծա
ռայութեան մէջ Յոյն մը , Եւրոպայի
Ֆրէնկ մը , որ ձեռքը Ռլիւիւ տէ Տէօ
Մանտի տեսարակ մը ունէր , և ես՝ որ
քիչ մը հեռու նստած ունկնդիր էի :
Փաշան տեսարակը ձեռքն առաւ եւ
էտ . Բռէսանէի « Վատիկանեան ժո
ղով » վերնադիրը կարդայ , և անխա
ղախութեան վրայ խորհրդածելով
այսպիսի վարդապետութիւն մը կա
թողիկութեան անձնապանութիւն ըլ
լալը նշմարելն յայտնեց , և « Եթէ վըճ
ուուի , Պապութիւնը քանի՞ տարի
կեանք կրնայ ունենալ » հարցուց : Բիւ
ղանդայի Յոյնը , ինչպէս բնական էր ,
« Բասն երեսուն տարի հազիւ » , պա
տասխանեց : Իսկ ես՝ Հայ մարդ ինչ
պէս ինձի ալ բնական էր՝ ակնածու
թիւն լրի փաշայի մը բարձր պատուոյն ,
Յոյնի մը քաղաքագիտութեան , եւ
Ֆրանկի մը գլխարկին , և լուցի : Եւ

բարոյցին քիչ մը մտածելէն վերջը , քստաւ . « Գուք ծանր մարդիկ էք , ձեր լեզուները ուսնելէն վերջը օտար լեզուով ալ ուսմունք բրած և պատմութիւն գիտէք : Հոսովմէական կայսրութեան սկիզբը , երբ Քրիստոսնէութիւնը դեանի տակ կը ճգնէր , և իր երեսը կը պահէր բոլոր աշխարհիս թշնամութենէն ու հարածանքէն , կուսպաշտութիւնն այնպիսի խոյտառակութեան և զեղծման հասած էր , որ Հռոմէական կայսրաց ամենէն խենթերն Արամազդայ , Աթենասայ , Ասորղնի և ուրիշ երեւելի գիյ դուինները կըտրել կուտային , և իրենց յարմարցնելով՝ ժողովոց երկրպագութեան կուտային , բայց դարձեալ Քրիստոսնէութիւնը տիրող կրօնք ըլլալու համար 300 տարի պէտք եղաւ . սուկաւին հարկբաւոր տարիներ անցան եւ մեհեանները կոնգուսն էին , գոյ կամ բոյ : Յիւզանդական կամ ստորին կայսրութիւնը թէպէտ Հռոմէական սպականութեան հիմանց վրայ հաստատեալ հազոր տարի տարեցաւ , թէեւ ամեն զեղծմունք , ամեն մոլութիւն , ամեն անբարոյականութիւն , ամեն ստատումն , իր կենաց շարունակ կըտրուար և ամեն փոքր հարուածէ կը տատանէր , բայց դարձեալ երկտատարգ եւ զորաւոր թշնամաց մը պէտք կար որ այդ խարխուլ շէրք վիլ , վասն զի մեծատարած էր , վասն զի խորունկ և հինաւուրց հիման վրայ հաստատեալ էր , ինչպէս կուսարշաւութիւնը՝ որ այնչափ դարերով արմատացեալ տարածուած էր : Մեծամեծ և ընդարձակ տէրութեանց , բազմատարած և ընդհանրացեալ կրօնից հոգեվարքութիւնն ալ երկայն ժամանակներ և դարեր կը բռնէ . ահա մեռաւ , ահա լնկցաւ կրսես , և կը տեսնես որ զխոլուած մը՝ նոր ուղղութիւն մը՝ նոր

հանձար մը՝ իրեն թէ դարման թէ կենաց ճառագայթ և թէ առողջութիւն կը պարգեւէ . կարելի է թէ ամենքն ալ առ երեւցթս ըլլան , բայց ճշմարտութիւնը հան է որ դարերու կեանք կը շարհէ : Այսպէս կ'իմանամ ես նա և Պատրական եկեղեցին , որ մահաբեր հարուածը թէպէտ ասկից երեք հարիւր տարի առաջ ընդունած է լուտերի ձեռաց , բայց և այնպէս առողջ կ'երեւայ , և կը համարձակի , կը յանյանգքի նաև անաեղի վարդապետութեամբ մը Քրիստոսնէութիւնը և Մահեռականութիւնը և բոլոր աշխարհք գայթակղեցնել , եւ որ դեռ պիտի գայթակղեցնէ և անշուշտ պիտի մեռնի . բայց իր հոգեվարքութիւնը երկայն պիտի տեսէ , ո՞ գիտէ քանի հարիւր տարի » :

Լուութիւն մը յաջորդեց աս խօսքին . փաշան սկսաւ մտածել և պատասխան մը չը տուաւ . Յոյնը անոր լուութեան հետեւեցաւ . ես ալ լուսծիս ճշմարտութեանը վիպեցի սրտէս առանց բերան բանալու :

Հիմա թէպէտ այս հոգեւարքութեան օրէ օր ճշմարտութիւնը յայտնի կըլլայ Պատրականութեան վրայ , բայց նաև տա ճշմարտութիւնն ալ կերեւայ , որ այս հոգեւարքը շատ առողջներու մահաբեր հարուածներ կրնայ տալ թէ որ Աստուած չողորմի աշխարհքիս . վասն զի ինչ կը տեսնենք շուրջերիս : Ժամանակաւոր իշխանութիւնը կորուսած պապը , թէպէտ իր ժողովոց մէկ մասը անտարբեր , դարձեալ ահագին ցանց մը ձգեած աշխարհիս հինգ մասերուն վրայ , ողբ և ժողովուրդք և թաղաւորութիւնը կը ջննայ կաշկանդել . և հանձարը՝ որ դեռ երէկ երկու հզօր ինքնակալութեանց հետ կուուելով աշխարհիս մաքրամիջրական դաշնակցութեանց

կրճիմը խղեց, հզօր բանականներ չարդ
ու բուրդ խորտակեց, բերդերու եւ
քաղաքներու բարձրորդերձ պարիսպ-
ներն ու դռները իջեցուց, այսօր եր-
կու տարի է դեռ չկրցաւ պատուել
այս սարգի ոստայնը: Եւ այն հանձու-
րը՝ որ միտցնակ ղԱւստարիտ խոնարհե-
ցուց, Նաբօլէոն երբորդը ոչնչացուց,
և Գաղղիոյ սնտիտուութեան սահման
ցուցուց, հիմա առանձին չէ իր պու-
տերազմին մէջ, այլ իրեն նիզակաւիկ
ունի Հերկեսիա, Իսապիա, Պրադիւ,
Յունական եկեղեցին, բաղքականու-
թիւնը, փիլիսոփայութիւնը, կրօնա-
կան հին գաշնակցութեանց լուծումն
Աւստրիոյ և Սլաւիոյ մէջ, եւ դար-
ձեալ իւր հակառակորդը ոչ միայն ընկ-
ձեալ չէ, այլ դեռ կը խիզախէ, կրու-
պառնայ և երբեք չը վշտանիր:

Այս թշնամին է ահա որ բանակ
մ'ալ Արեւելք Հայ Աղբիւն տան մէջ
ունի, վարձկան խումբ մը, որ արհես-
տին կարեւոր աւանդները կրնէ եւ
՚ի պատերազմ կը մտորուի Հռոմէ, Վի-
էննա, Վենետիկ, Լիբանան և Պոլիս:
Խաչակրութեան դուռնին է այս խումբ
բը, որ սեթ հարիւր տարի կըլլայ հի-
մա որ Հայաստանեայց Եկեղեցին քան-
դելու և նոր ձեւի մը թափելու կ'աշ-
խատի: Թաք, գաւազան, պարիւն,
ոսկի, օրհնութիւն, բռնութիւն, յա-
փրշտակութիւն, զրպարտութիւն, հա-
լածանք, շողքորթմութիւն, բանադ-
րանք, սուտ վարդապետութիւն, ուն-
մունք և տգիտութիւն ըստ տեղեցին
և ըստ պարագային շուայլած է: Ամեն
պատերազմ զինագաղար մը կունենայ,
առ պատերազմը վայրկեան մը չէ ու-
նեցած, ամեն պատերազմ սահման մը
կունենայ օրուն մէջ կը գործէ, ասիկա
ամեն տեղ քիչ շատ իր զէնքերը տարա-
ձած՝ իր յաղթութեան նշանը կանգ-
նած է: Տեղ տեղ յաջողած է խմբու-

մին ժողովուրդ մը իր հայրենի եկեղե-
ցին հեռացնել, ինչպէս Վաղիցիա,
Դրանսիլանիա, Մաճառ ստան և մու-
սամբ Գաղտարա, տեղ տեղ կիսա-
տար յաջողութիւններ ունեցած է ինչ-
պէս Պուդոլնիա, Խրիմ, Կասա-
գնուպոլիս, տեղ տեղ ալ չէ յաջողեր,
ինչպէս Ռումանիա և ուրիշ շատ տեղ-
ւանք: Իսկ տեղ տեղ մեծամեծ յաջ-
ղութիւններ, ինչպէս ՚ի Վերջան, Հա-
սանբաղէ, Կարս, Պայագիւս, Սբար-
կիւ, Սպեր, Բարբերդ, Տրապիզոն և
Ալեքսիսիանէ, ՚ի չիք դարձեր և յի-
շատակին գրեթէ կորուսեր են ՚ի չը-
նորհա այնպիսի անձանց՝ որ սրտերին
ըն աղբայնութեան եռանդով և հայ-
րենի եկեղեցու նախանձալու-
թեամբ՝ թշնամեայն դէմ կորովաբար
պատերազմեր են շատ անգամ անհա-
ւասար զէնքերով: Եւ (1) ասոնց ա-
նուանց յիշատակութիւնը «սարսուռ»
կը պատճառէ դեռ հիմա և այսօր այդ
բանակին զգրաւարներուն՝ որ իրենց
անձինքը Քրիստոսի ճշմարիտ Եկեղեցւոյ վե-
նուոր կը համարին, կրեւ թէ Քրիս-
տոսի ճշմարիտ եկեղեցին հրամայելը
Աւստարանը և իր բարոյականը մու-
նալ, կուտալու թիւնը օրէնք դար-
ձրնել, եւ այդպէս Ասթիկութիւնը
Քրիստոսնեութեան դահլիճ սահմանելը

Գուք, որ զայրոյթ կ'իմանաք, սար-

(1) «Սարսուռ կառնու զմեզ, երբ որ կը յի-
շենք մեր անանձինք իսկ լաւմիտ, այսինքն Տեա-
ռին մերջ անօրէնութեան և անոր անարատ մօրը
սրբազան տեղերը, պատարագի մէջ Ստուծոյ օրե-
բոց կարգը հալթեալեայ և Արամեղոյն անուն
ներուն հանդիսական յիշատակութիւնները՝ ա-
մանկ պիտի անձանց, որոց կեանքը կեք և դժ-
նեայ ատելութիւն էր Քրիստոսի ճշմարիտ եկեղե-
ցւոյն և անոր անդամոց դէմ, և գրաւածներին
ուրիշ վարդապետութեան դէմ ուղղակի պատե-
րազմ և խօրական մարտութեանց առատ մթերք»
(Գաթրձեան իրաւախօսի կեղծիք և իրոց ճշմար-
տութիւնը ՚ի բանի վարդապետութեան և Պատ-
մութեան երես 59.)

սուռ կրղզաբ Արտանեցի և Տաթևա-
յի անուաններուն առջեւ, թէսր ար-
դար ըլլար ձեր գրայմունքը, թէ որ
կեղծիք և զուսեշտ չլլար ձեր նախան
ձայուղութիւնը, թէ որ ստուծիւն
չլլար ձեր վարդապետութիւնը եւ
սրատմութիւնը, դո՛ւք, մտածե՛ր էք,
երեւակայե՛ր էք ձեր այդ պիղծ կոչած
մարդկանց դիրքը Հայաստանի խորը,
Սիւնեաց նահանգին (1) կեդրոնը, վեց
եօթը դար առաջ, ուր ձեր Պապին և
իր եկեղեցւոյն վրայ մշուշ գաղափար
մը հաղիւ թէ կար, երբ յանկարծ ի-
րենց աչաց առջեւ կը տեսնեն քանի
մը օտարներ և քանի մը օտարացեալ
հայեր, որ յանուն նոյն Պապին և ե-
կեղեցւոյն կատաղութեամբ կը վիճեն,
կը պնդեն, կը նախատեն, կը հայհոյ-
են իրենց կրօնքը, իրենց հաւատքը,
իրենց եկեղեցւոյն, և խօշքէն գործի ձեռք
դարներով, միրտուածը նորէն կը մկրտ-
տեն, դրոշմեալը նորէն կը դրոշմեն,
ձեռնագրեալ քահանան նորէն կը ձեռ-
նագրեն, պատկեալը նորէն կը պատ-
կեն, ձաշոց, մաշոց, ժամագիրք,
Աստուածաշունչ, Աւետարան կը սրբ-
բաղրեն, եւ զեռ առաջ կը քալեն,
Խորենացիի՝ Նղիշի՝ Յղիկի լեզուն
ալ կը սրբագրեն, ոչ իրատ, ոչ յոր-
դոր, ոչ անուշ, ոչ լեղի չեն հասկը-
նար, չեն ամէնար ոչ սուտ խօսելէն
անցեալին վրայ, ոչ խեղաթիւրելէ ըզ-
պատմութիւնը, ոչ զըպարտելէ զներ-
կայն, ոչ խանգարելէ Քրիստոսի ճրջ-
մարիա եկեղեցւոյ դրութիւնը : Եւ
կաղէք որ այդ մարդիկը, այդ հայրե-
նի եկեղեցւոյ հաւատարիմ վարդա-
պետքը, Թագեառի առաքելոյն Վանաց
առաջնորդըր կամակար՝ անտարբեր՝ ա-
նըղդայ կենային ձեր բարեկամ Պրու-

սացի Զամարձեան Տէրացեայ պա-
տուելոյն պէս, և ձայն հասնէին՝ երբ
իրենց երաններուն մէջ կորովի արիւն
մը կըլլային, երբ իրենց սրտին եւ
մտքին մէջ հայրենի եկեղեցւոյն փառ-
քը և սրատիւր Ներսէսներէն, Պրի-
գորներէն վեր Թագեառներու և Յաջ-
թուղմէսներու կեղէք, եւ որ աչք
բացօք կը տեսնէին անպիտօն ազան-
դաւորներ, որ յանուն Հռոմոյ՝ Քաղ-
կեդոնի՝ Լեւոնի և տուժարի մը՝ ամեն
հերետիկստութիւն և խռովութիւն կը
ձգէին Ժողովրդեան մէջ. յիմարացեալ
և կուրացեալ ողորմելիներ, որ արեւ-
մտեան հարստութեան՝ պերճութեան
և զեղխութեան փառամոլ հանդէս
ներէն շացեալ, իրենց ինկած՝ հալա-
ծեալ՝ բաց ճշմարիտ քրիստոնէական
հայրենի եկեղեցւոյն տանհար կըլլային :
Այդ Տաթևացին՝ այդ Արտանեցին՝
որ ձեզի սարսուռ կը բերեն եւ ամեն
ճշմարիտ հայաւ աչքին եկեղեցւոյ
վարդապետ պէտք է համարուին իրա-
ւամբ, չեն կրնար երբէք բաղդատուիլ
այդ ձեր Նղիշի վարդապետաց, այդ
ձեր օրերի նախորդաց հետ, որք այն
չափ գովելի և փափաքելի էակներ են
ձեր եկեղեցական պատմութեան մէջ,
և որք զՔրիստոս յարուցեալ կը բարս-
ղէին, բաց զՔրիստոս խաչելեալ կա-
մաչէին քարոզելի Սիւսի, և նորա խա-
չը կը սղահէին յանհաւատից (1) :

(1) Ճարմենի մինչեւ Մալաթիոյ Մարտիրոսի
կողմէնքն մինչեւ Բնդոս, ուրեցին (Նղիշիք)
կողմէնքն ու ջանքները խաբէութեան աւակառի
մը մէջ առնել, փակել, խաբէաց Աստուած մը
խաբէաց եկեղեցւոյ մը մէջ ներկայացնելով : Եւ եւ
չեմ առ զըսեցող՝ բարձր հեղինակութիւնը, պա-
պեր, իննովկենաիոս Ժ, կղեմէս Ժ, կղեմէս ԺԲ,
Պենտակիտոս ԺԳ, Պենտակիտոս ԺԴ, որ հրովար-
տակներով թուղթերով կոնդակներով շարունակ
ջանային միշտ և յանդուստ Նղիշիքեան քարո-
ղիները Աւետարանին ոգւոյն համաձայնեցնելու : . . .
Ի՞նչ փափախութիւն կը բերէին ասոնք քրիստոնէ-

(1) Տեա Զամիչ, Պատմ, Հայոց, հատոր Գ.
գիրք Ե. ԳԼ. Խ. և գիրք Ն. ԳԼ. Գ. :

Մի դրուցէք (ինչպէս ձեր սովորութիւնն է ուրանալ և փախաւս տալ երբ պատասխան չունիք) թէ ատմիք առասպել են՝ և տգիտաց պատմութիւնք, փասն զի Փարիզը արքեպիսկոպոս մը՝ Հայոց Երուսաղէմի և Կոստանդնուպօլսոյ յափշտակուած Պատրիարքը բանակէն չարչարելէն և բարոյապէս սպաննելէն վերջը, Փարիզը պէս մայրաքաղաքի մը մէջ քահանայ կը ձեռնադրէր։ Առասպել ձեր դրութիւններն են, որ Մարիուս Թովէնի զիւանակոն պատմութիւնէն վերջը գեռ

երէկ 1872 ին (1) անդատկաւ լըբու-
թեամբ Աւետիք Պատրիարքը կամա-
ւոր ուխտաւոր և զըջացեալ ասորչ-
խորոզ կը պատմէք աշխարհի։

ՆԵՐՆՆՑ

ԱՌՈՂՁԱԿԱՆ

(Շարունակութիւն, տես թիւ 5։)

ուրիշ և ուրիշ կեանք մը կը մտնէին անոր մէջ, կամ թէ նոր աշխարհի կլինայի մը և սովորութեանց զանի կը յարմարեցնէին։ — Այ՛ն էր, — Ի՛նչ էր ուրեմն — ճշմարտութեամբ, շատ քիչ բան։ Այս Եղիսիմաց միաբանութիւնը գլխաւորապէս առաջա-
նետի ուրիշ բան չէին ծածկիր, բայց եթէ անոր շարժարանները՝ տանկանները և Գողթութան։ Այս քրիստոնէայք խաղը միայն կուրծնային «Չարա-
բանաց Քրիստոսը խաչին վրայ զուցիկու կամէնան» (այս է բացարձակաւ ձեռք կարգիւնալոյ ժողովին և իննսկիւնտիս փոխին)։ Կամ թէ որ խա-
ղը ի գործ ածելու ալ լլնան, զանի կուրծնութեան ստից տակ ծաղիկներու մէջ ծածկած կը գնեն, այնպէս որ կուրծը հասարակաց պաշտելու ժամա-
նակ՝ պաշտամունքը օրինաւորապէս այդ ծածկը-
ւած Դիւթին համարուի։ Այսպիսի հետաքրքրու-
թեամբք անթիւ ժողովուրդք և ինքնակալութիւնք վատակել կը կարծեն։ Մարդկանցը և գահա-
ներու երկրին մէջ այս բոլորովին օտար մարդիկը հրաշք ընել կը կարծեն հոգիներ վատակելու հա-
մար՝ յաղթող Քրիստոս զուցիկով Մոգ թագաւոր-
ներու ընծայներու մէջ, պահելով զճշմարտութիւ-
նը, և բանի մը բան յայտնելու համար վերջը՝ եր-
բոր դարձը կատարեալ լլնայ և միջնութիւնը առ-
նախ։ Այդ իմաստ ճամբէն՝ ուր կը մտնին, դար-
ձնելու համար վերջը՝ պէտք է հրախարակ հրա-
պարտակի վրայ, պատուիրանագիր պատուիրանա-
գրի վրայ, կոնդակ կոնդակի վրայ։ Թուղթերը բաւական չեն, պէտք է որ Պապութիւնը անձամբ
վրայ հասնի։ Գողթացի եկեղեցական մը՝ Կարգի-
նալ Թուրքիոյ՝ կուրծնային՝ այդ առանց խաչի ա-
ռանց Աւետարանի առանց շարժարանի քրիստո-
նէութիւնը անհեղու համար, բայց հաղիւ հասած
(Հնդկաստան)։ Եղիսիմաց միաբանութիւնը զինք
բանտ նետել կուտայ, և մարդը զարմանքէն ու ցա-
ւեն կը մեռնի։

Միշտ ի յիշուիմ։

Ատմիք իրենց ջերմացուցիչ, գրգռիչ եւ չարազանց անուցիչ լը-
բութեամբ մարդուն բնական եւ
հանգարտ աճումը կը փութայնեն,
զանազան կիրքեր, մանաւանդ ցան-
կութիւնը կը գրգռեն և շատ անգամ
կենսական հիւթին ինքնիրեն հոսուե-
լուն առիթ կուտան, շատ անգամ ալ
կը թերադրեն զմարդ կրից բռնու-
թեամբ ամեն տեսակ անկայել և ա-
նորէն ոճիրներ գործել, սրովք ինչպէս
շատ անգամ ըսի, մարմինը կը տկա-
րանայ և այնուհետեւ կ'ենթարկի ա-
մեն տեսակ հիւսնագութեանց եւ կը
մատնուի տարածած մահուան։ Այս
ամենուն առաջին առնելու և այս չար
հետեւանքէն ազատ մտաւ առաջին
և գլխաւոր գեղն է երկիւղածութիւն,
ջերմեռանգն աղօթքն և ճշմարիտ ու
կատարեալ պահք։

(1) «Աւետիք Պատրիարքը 1705 ին ամսուն
«ձգուեցաւ և Տենիզոս կղզին արքայուեցաւ։ Բայց
«անի փախչելով Գողթա գնաց և Վարսիլա քա-
«ղաքը Գաբուշին կրօնաւորաց քով կամուրդիկէ ե-
«կեղեցւոյ մօտ» զըջամբ մեռաւ։ (Եկեղեցական
պատմութիւն. 2. Վարդան Բատկարեանց, Երես
400, տպագրեալ 1872։)

Այժմ ես կը լսեմ, և մեր բազմերախտ Աստուածարեալ սուրբ Գրիգոր լուսաւորիչ առաքելաշնորհ Հայրապետը թող խօսի, թերեւս նորա երախտիքը շարժէ զձեզ և նորա հայրական խօսքերն համոզեն ձեր միտքը և իւր սիրովը յազթահարէ ձեր կամքըն ու կիրքերը :

— Գինին ու արքեպօսթիւնը, կ'ըսէ, իմաստուն մարդիկներն ալ կ'ապականեն, հապա մտքով ու մարմնով անկատարներուն համար ի՞նչ ըսենք :

— “Այս խրատու խօսքերը գինիէն ու մոէն զգուշացնելու համար է, որովհետեւ գինին աւելի կը յիմարեցնէ միտքը և դէպ ՚ի անառակութիւն կը դրդէ, մանաւանդ մանուկները, եւ մարմիններէն գիծութեան հոտմը յառաջ կուգայ :

— “Ինչպէս որ ջուրը ոչ միայն երկիրը կը ջրէ հապա կը ողողէ և կը վնասէ, ասանկ ալ բոլոր դարմանները (ուտելը և խմելը), ինչպէս իւղը, մեղրը, գինին և ուրիշ առանկ բաները նոյնպէս կը վնասեն, չափովը սքնունդ ու դարման է, իսկ չափէն աւելին տանջանք ու մահ :

— “Արդարութիւնը պէտք է աճեցնել սուրբ սիրով, և արտասուալից ազօթքով, իսկ պահքով ալ պէտք է ցամքեցնել գիծութեան անզուսպ հոսումը որ անդամներուն ապականութիւն է :

— “Աղբիւրներուն ջրերը և անձրեւաց կաթիլները զգտի կրակը կը մարեն, իսկ առ Աստուած եղած սէրը և քերմեռանդն արօտաւորը մեղաց կրակը կը մարէ, մարմնոյ կամքը և ինքնին շոշափմամբ գործած ազտեղի շարժմանց հոսումը (գիծութիւնը) կը խափանէ, և ուրիշ անգամ անանկ դարձելի ախոր գործել չը տար, այլ մարբուր մտքով մարբութիւն կը ստանայ, որպէս զի

անարբութեան համար տահմանաւոր սրտաւ հասար չը գիտցած աւուր և չը կարծած ժամու մէջ վերայ չը հասնի և այն չորութենէ յառաջ եկած վնասուց վնէժը չը լուծէ, քանզի սուրբերու մէջ բնակող Տէրը սրբութիւն կը սիրէ, բաց անսուրբներուն համար կ'ըսէ, թէ Անոնց կրակը չը պիտի մարի և անոնց որդը չը պիտի մեռնի և ամենուն առջեւ խայտառակ պիտի լինին :

— “Մեզի ալ պահք դրուեցաւ, որ հոգին ու մարմինը մեղքի յօժարեցընող անժուժկալութեան բոլոր վնասները կը խափանէ :

— “Պահքը գիծութեան պղծութիւնը կը չորցնէ, ինչպէս որ նեխած երկիրը չորութեամբ (ջուր չըտեսնալով) կը ցամքի, այսպէս ալ գիծութեան ախտով նեխած անձը պահեցողութե սրբութեով անուշահոտ եւ սուրբ կը լինի : Պահքը, թնամանց թերագրութեամբ այս ախտին կրակովը վառուող մանկանց ցանկութեան բորբոքը կ'արգիլէ :

— “Որովհետեւ անխափր ուտել խմելը կրակով բորբոքելու պէս կը վառէ և կարծարծէ ցանկութեան բոցը, կրակը մարմինը կայրէ, սակայն միտն ու գինին ցանկութիւնը շարժելով հոգին կայրեն, արդ, թէ որ կրակը վառելու նիւթ չունենալով կը մարի, ուրեմն ցանկութիւնն ալ պահեցողութեամբ կը շնչանի : Իսկ թէ որ մանկութիւնը առանց արգելքի ուտելու խմելու և զբօսանքի ետեւէ լինի թող չը յուսայ որ սրբութեամբ ողջ ջախհ պիտի կրնայ լինիլ, այլ որովայնամբութեան ցանկութիւնը ախտին կրակը վրան կը թափէ և դատածը կայրէ, եւ արտադրութեան դադարաւորը իրեն և իւր հետ հազորդակից եղողներուն կը պատրաստէ : Այսքան պա-

տիմներ ունին որովայնամորսն ու
տրբեցողները, որ միշտ անոր մէջ կը
յորտաեւեն եւ կ'ապականեն իրենց
անձը այս ախտին տեսակ տեսակ զաղ-
բութեամբը: Իսկ ՃԵՄԱՐԻՏ ՊԱՀՔԸ
հազիէն ու մարմինէն կը հալածէ ամեն
ցանկութիւն: . . . »: (Յաճախապարտ):

Մեր բազմերախտ խմաստուն Հայ-
բապետին այս ճշմարիտ և անհերքելի
խօսքերը ոչ միայն ճշմարիտ պահոյ օ-
գուտը կը բացատրեն և կ'ապացուցա-
նեն, այլ նաև մեր մինչեւ ցարդ բառ-
ները կը հաստատեն. եթէ այս ամենը
գործադրելու նպատակաւ ուշի ուշով
քննէք անոնց իմաստը եւ խօսքերուն
դորութիւնը հասկոնաք, կը յուսամ որ
ան ուրիշ յորդորի կարօտ չէք ըլլար
և մեծ օգուտ կրնաք քաղել:

Ես գիտեմ, որ ձեզմէ շատերը ձեր
նիհարութեան և անդորութեան պատ-
ճառ կը համարէք առտու և պարտոտ
կերակրոյ պակասութիւնը. բայց կը
սխալիք. քանզի այդ ձեր կարծիքը կա-
րող են հերքել այն տշխատասէր աղ-
քատներն որք բոլոր տարւոյն շրջանին
մէջ հազիւ թէ քիչ անդամ մի երես
կը տեսնեն. իսկ մեծ մասամբ կերածնին
հոց, ընդեղէն, մրգեղէն, կաթնեղէն ու
բանջարեղէն է նմանապէս գիւղացոյ
այն մեծ մասը, որք աշխատասէր եւ
ժուժկալ են. նոքա առողջ եւ իրենց
որդիքը կայտառ ու ժիր են: Իսկ դուք
անոնցմէ լաւ սնունդ ունիք, այնու-
ամենայնիւ յաճախ հիւանդ և տկար
էք. ուսկից յայտնի է, որ այդ չէ ձեր
տկարութեան գլխաւոր պատճառը.
այլ ձեզ սնուցանելու համար բարե-
րար Նախախնամութեան սահմանած
կենսական աղիւ հիւժը ձեր մէջ չը
պահէն է: Ի՞նչ օգուտ պիտի տայ ձեզ
շուայտութեամբ մի կողմէն ուտել
խմել, երբ արտաքոյ կարգի գորանա-
լով միւս կողմէն յաճախակի անխոհէ,

մաքար սպառէք ձեր սննդորար զը-
րութիւնը, որով կը մնաք միշտ նուա-
զեալ: Իսկ եթէ խոհեմութեամբ վա-
րուիք և տեղի չը տայք գիճութեան
որ և իյէ կերպով հասուելուն, այն ա-
տեն պարզ ու սակաւքանակ կերա-
կութիւնն ալ կարող են զձեզ խիստ
կանոնաւոր կերպիւ սնուցանել, ա-
ռողջ ու զօրաւոր մարմին կազմել եւ
մտքերնիդ սուր պահել: «Նսութիւնը
քիչով կը բաւականանայ. ցանկու-
թիւնը բնաւ հերիք է շրտեր, քանզի
որչափ աւելցնես, որչափ տաս, ցան-
կութիւնը չէ թէ կը մարի, այլ առա-
ւել եւս կը զայրանայ »:

Դարձեալ յաճախ պարտոտ կե-
րակութեանով և փափկութեամբ մեծ-
ցող մանուկը երբ չէ սոված շատ
անգամ իւր ակորժակը զսպել եւ
համբերել, մեծութեան հասակին մէջ
որ կը դայ, որ նա չը կրնար դռնել իւր
ցանկացած կերակուրները, որով թէ
գժգոհ և անհանգիստ կը լինի, և թէ
այն ատեն պարզ կերակուրները ար-
դարեւ չեն կարող ըստ բաւականին
սնուցանել, քանզի մարմինը առաւել
սնուցիչ կերակուրներու վարժուած է:
Ուրեմն ի մանկութենէ պէտք է սա-
կաւ և պարզ կերակուրներով վարժե-
ցնէք ձեր մարմինը որ թէ առողջ
լինիք և թէ ի պատահել հոգնին կա-
րողանաք համբերել:

Այս առթիւ չեմ գովեր այնպիսի բը-
ժշկաց այն անխոհեմ հրահանգը, որ ա-
մեն դէպքերու ենթակայ եզրղ մարդ-
կութե վիճակը և հիւանդին սովորական
կեանքը առանց նկատողութե առնելու
անսահմանաբար կը պատուիրեն մե-
ղէն ուտել, գինի կամ օղի խմել, կամ
ծուխ ծխել եւ կամ ուրիշ անսովոր
բան մի գործածել, մանաւանդ աւելի
վատ կ'ընեն, երբ ձեզ նման մանուկ
ներու կը պատուիրեն, որով ձեր ա-

պողոյ թշուառութեան պատճառ
կը դառնան : Քանզի ինչպէս ուրիշ
անգամ ըսի , այս ամենը զձեզ դըրժ-
ուելով անխոհեմօքար կը ձգեն զձեզ
զտնազան մեղաց մէջ , որոցմէ յառաջ
կը գոյ ջղային ամեն տեսակ դժնդակ
սխտեր , զորոնցն իսկ ամենէն ճարտար
բժիշկն ալ չէ կարող խաղառ բժշկել ,
այլ միայն կը դարմանէ առանց զձեզ
նոյն աստին կեղեքիչ ձիրաններէն բու-
լորովին ազատել կարենալու : Մար-
դասեր , գթած և առարկնի բժիշկը
նախ ամենէն ընտիր դեղ ու դարման՝
հիւանդութեան բուն պատճառը կը
տայ և անկէ կը զգուշացնէ հիւանդը ,
և ապա արտաքին դարմաններու կը
դիմէ , շատ անգամ հիւանդը իւր աս-
տին պատճառէն հրաժարեցնելով ու-
րիշ դարմանի ալ կարօտութիւն չը
մնար : Ամենէն գէշ ու մարդկային ա-
ռողջութեան թշուածի են այն շահա-
մոլ բժիշկներն , որք կը պատուիրեն
անընդհատ , շարունակ մտեղէն ուտել
և ուրիշ անսովոր բաներ դործածել ,
քանզի այս կը նշանակէ որ դուք չա-
ռողջանայք և իրենք միշտ զձեզ դար-
մանեն : Եթէ պատուիրածը հիւան-
դութեան դեղ մի է , սէտք է որ ու-
րիշ գեղերու եման առողջանալէն վեր-
ջը դադարիք զայն դործածելէ : Քանի
որ աստին պատճառը ձեր մէջն է ,
բնաւ ոչ դեղ ոչ դարման և ոչ ուրիշ
բան մի օգուտ չունի , վերցուր աստին
պատճառը , և ահա վերուցած կը լի-
նիս աստը , հապտ ինչ բաներ այն բը-
ժիշկ անուան անարժան բանի մի հը-
րեններուն , որք փոխանակ վախճառը
իւր մղութենէն ետ կեցնելու և ա-
զատելու , աւելի առ այն կը յորդորեն
զանազան իմաստասիրութիւններ ընելով
և անարժան միջոցներ յոյց տալով :

Եթէ ուշադիր մտօք և ձեր անձին
օգուտը ճանչնալով հնազանդութեամբ

կարդար և դործադրելու կամք ունե-
նար , կարծեմ զձեզ համոզելու համար
այսչափ խօսք հերթ է , տեսնելը ու-
րեմն երկրորդ դարմանն ու իւր օ-
գուտները :

թ.

2. — Երկրորդութեան հետ մեծ
կազաւցութիւն ունի շարունակ ՅԻՇԱ-
ՏԱԿԵԼ ԿՐԻՑ ՈՒ ՄՈԼՈՒԹԵԱՆՑ ՉԱՐ
ՀԵՏԵԻԱՆՔԸ և զզուիլ անոնցմէ . յիշել
ՄԱՀԸ որ ամենուէն կ'իշխէ և չը ըս-
պասեր որ մեր պատրաստ գտնուիք .
այլ անակնկալ ժամանակի մէջ կը հառ-
նի մեր վերայ և մեր բոլոր խորհուրդ-
ները կը ջնջէ , ուրեմն յիշելով մահը՝
պէտք է միշտ մեղքերէ հեռանալով
և ազատ մնալով հախաւսկորդին ծա-
ռայութենէն պատրաստ գտնուիք :
Յիշել ՎԵՐՁԻՆ ԴՍՏԱՍՏԱՆԸ որ ար-
դարութեան օրինօք անհրաժեշտ կը
սպասէ մեզ՝ արդար ու անաչառ դա-
տաւորի մը ձեռք դառնուելու և ա-
մեն մէկն իւր գործոց համեմատ յա-
ւիտենական վարձք կամ պատիժ ըս-
տանալու :

Մեղքէ և մղութենէ հրաժարելու
համար քերմեռանդն զղմամբ այս յի-
շատաները մեծ օգուտ կը մատակա-
րարեն : Մեղքէ հեռուանալ , մեղքէն
յառաջ եկած վնասներուն վերայ ար-
դէն բաւականի չափ խօսեցայ հիմա
ձեզ կը մնայ անոնց վերայ խորհիլ և
տեսնել թէ այդչափ վնասներով լե-
ցուն գործի մը շարութիւնը հասկա-
լէն վերջը նորէն դայն դործելը ո՞րչափ
անմոռութիւն և յիմարութիւն է , երբ
դուք այս վնասներն յիշար առնուր ,
միշտ ստիպւով զանոնք յիշէք , հար-
կաւ պէտք է զգուշանալ և հեռա-

նաք անոնցմէ . եթէ ձեր բանական
դատողութիւնը այսպէս չընէ, այն ա-
տեն անբան կենդանիներն զձեզ պիտի
յանդիմանեն եւ դուք բանականու-
թեան մեծ պատիւը կորուսանելով ա-
նոնցմէ ստորին պիտի սեպուիք . քան-
զի անբան կենդանիներն անգամ իրենց
վտանգաւոր եղած բաներէն կը զգու-
շանան, միանգամ իրենց վնասուած
բանէն կամ տեղէն ստորափով կը հե-
ռանան . միթէ դուք անոնցմէ աւելի
վատթար լինելը, անարգ սեպուիլը
յանձնառու կ'ըլլա՞ք, չարուհակ լինա-
լով այն վտանգաց մէջ, որոց վնասը
ճանցաք եւ գիացաք : Յիշել յանցան-
քը զըմամբ եւ ցաւելով՝ նշան է
որ ուրիշ անգամ զայն գործելէ բղ-
ղուշանալ կուղէք . իսկ ընդհակառա-
կըն առաջին անգամ գործած յան-
ցանքը մոռացողը կամ յանցանքն յի-
շելով դուարձութիւն զգացողը կը ըս-
կըսի նորէն կրկին եւ կրկին յանցանք
գործել, եւ ասոր համար է որ ուղ-
ղուիլը դժուարին եւ երբեմն ալ անհը-
նարին կը լինի, ուրեմն նորէն չը մե-
ղանչելու համար պարտաւոր է մարդ-
յանցանքին գէշութիւնը ճանչնայ եւ
միշտ զայն յիշէ զգուսնօք եւ ցաւօք .
նաեւ ուրիշներուն վերայ տեսած պա-
կասութիւններն ու պէտք է տօտէ,
պժգաց անոնցմէ եւ երկիւղեւ հեռա-
նայ . ինչու որ ուրիշներուն սխալան-
քովն ալ պէտք եմք շտկուիլ . սպասե-
լու չեմք որ ամեն սխալմունք մեր գըլ-
խէն անցնի որ խրատուինք :

Այս կարգին մէջ հարկ կը համա-
րիմ յիշել նաեւ անկեղծ խոստովանու-
թիւնը, որ մեծ օգուտ կ'ընէ չը մե-
ղանչելու : Մեծ պարտք մի է մեզ
ճշմարիտ խոստովանութիւնը . բայց
խոստովանիլ պէտք է այնպիսի մեկուն,
որ կարող լինի զմեզ ազատել մեր ցա-
ւէն, խրատել եւ զգուշացնել մեր վը-

տանգաւոր ընթացքէն եւ առաջնոր-
դել զմեզ ՚ի բարութիւն եւ ՚ի օրբու-
թիւն : Շատ անգամ անխուհիմ եւ
տգէտ մարդկան պատմելով մեր յան-
ցանքը կարող եմք ալ աւելի վնա-
սուիլ, եւ մեր սխալմանց մէջ հա-
տատուիլ :

Իրաւ որ « Յանցանքը խոստովանի-
լը գեղեցիկ առաքինութիւն է » . բայց
ոչ թէ լրբութեամբ խեղճատակու-
թեամբ եւ յանցանքին վերայ յօժա-
րամիտ լինելով . այլ պատկառանք,
ամօթխածութեամբ, ցաւելով, որը-
տանց զըջալով, ուղղուելով եւ ուրիշ
անգամ յանցանք չը գործելու հա-
պատ առաջադրութեամբ պէտք է լի-
նի խոստովանութիւնը : Ասոր համար
է որ իմաստունը կ'ըսէ. « Մեղքդ քա-
ւելու համար առանց արտմութեան
մի կենար . մեղք մեղքի վերայ մի ա-
ւելցնէր՝ ըսելով թէ Տիրոջ գթու-
թիւնը մեծ է : Տիրոջ դառնալդ մի
ուշայներ եւ օրէ օր մի ձգեր, ինչու
որ նորա բարկութիւնը յանկարծակի
կուգայ : Բնաւ ոչ մի կերպով ճշմար-
տութեան դէմ մի խօսիր . քու տգի-
տութեանդ եւ ստույգութեանդ համար
ամէցիր ու չէ թէ մեղքդ խոստովա-
նելու համար, քու անձիդ համար
ճշմարիտն բտելու մի ամաչէր . ինչու
որ ամօթ կայ որ մեղք կը բերէ, ա-
մօթ ալ կայ որ շնորհք ու փառք կը
բերէ, դու դբեզ մի արդարացներ
Աստուծոյ առջեւ, ինչու որ մարդկան
սիրտը ճանչցողն Ինքն է » :

Արդէն յանցանքը խոստովանելուն
բնութիւնն այն է, որ կը նշանակէ ցա-
ւիլ բրածին վերայ եւ ալ չնեւ խոս-
տանալ . այս պատճառաւ է որ մեղի
դէմ յանցանք գործողն ալ երբ իւր
բրածին պակասութիւնը ճանչնալով
կը խոստովանի եւ ներումն կը խնդրէ,
որտեղեկա կը քաղցրանայ եւ կը ներքեմք :

վասն զի կը համոզուինք որ այլ եւս չը պիտի մեղանէ : Ըսել է որ անկեղծ խոստովանութեան հետ կապուած է սրտի փոփոխութիւնը և նորոգութիւն, որով անցեալ յանցանքները կը զղջայ և կը հրաժարի անանցմէ և կառաջադրէ վերստին չը մեղանալ :

Մահուան յիշատակը միշտ մեր մտայ մէջ ունենալը չը մեղանալու պատճառ է . վասն զի մահը մեր բոլոր գործոց և հեշտութեանց վախճանն է . մահը անհրաժեշտ է մեզ որով կը փոխադրուինք այս անցաւոր կեանքէն դէպ ի յաւիտենական կեանքը, ուր ամեն բան վերջ չունի : Արդ եթէ մեզայ ճանքով հոն անցնինք, որ թշուառութեան տանող ճանապարհն է, յաւիտենական, վերջ չունեցող թշուառութեան պիտի մասնուինք . խի եթէ սրբութեան ու մարգարութեան ճանքով գերեզմանէն անդին անցնինք, որ յերջանութիւն տալու ճանապարհն է, յաւիտենականապէս երջանիկ պիտի լինինք . ուրեմն յիշելով մահը յիշած կը լինինք մեր մեղքը և մեր յաւիտենական կեանքը եւ եթէ մեր բանականութիւնը արթուն է, անշուշտ այս յիշատակութեամբ պիտի պարտաւորենք մեր անձը որ արժանի ըլլանք երջանիկ կենաց . պիտի պատրաստուինք ըստ ամենայնի անանկ որ երկիւղ կամ նոր պարտաւորութեան հոգ մը չունենանք մահուան հասած վայրկենին . այլ մեր այս ճանապարհորդութեան ամեն պատրաստութիւնն ունեցած ըլլանք . առաքինութեամբ և սրբութեամբ ճախանալով բնաւ բանի մը կարօտութիւն չունենանք :

(Շարունակելի է)

ԱՌ ԶԱՄՈՒՌՔԵԱՆ

Կարգացինք ձեր գրածը Հայրենիք մէջ եւ ահաւասիկ համառօտիւ կը պատասխանեմք :

Մեր գրածը ըստ ձեր ասութեան հէ՛մ չալար հէ՛մ քաշուլ չալար տեսակէն է եղեր . ինչ որ ձեզ ըսել վայել էր, մեզ կ'ատէք . հոգ չէ, զի այդ վաստ չունեցողներու համար բնական է : Թէ՛ մեր և թէ՛ ձեր գրածներն հրապարակի վերայ կեցած են . սղծամիտ ընթերցողը կորուզ է դատաստան առնել մեր՝ թէ՛ ձեր գրածներն հէ՛մ չալար հէ՛մ քաշուլ չալար տեսակէն է : Բռն խնդիրն էր (ձեր կողմէն եղած) Նիկիոյ Է . Ժողովը Տիեզերական Ժողով է, մէք ի պատասխանի ասած էինք թէ՛ Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ համար Է . Տիեզերական Ժողով չը կայ . նա միայն երեք Տիեզերական Ժողով կ'ընդունի : Գուք փոխանակ ձեր ըսածը հիմնաւոր փաստերով հաստատելու, ելաք առանց փաստի և առանց ապացոյցի պնդեցիք թէ՛ Հայոց Եկեղեցւոյն համար Է . Տիեզերական Ժողովէ Նիկիոյ Ժողովը և Յայամաւորքէն նշանակութիւն չունեցող ինքնահնար վկայութիւն բերիք, եւ որպէս զի խնդիրն ծածկէք, Քաղկեդոնի Ժողով մի մէջ ձգեցիք և անոր դաւանութեան վերայ մեզ հարցում ուղղեցիք առանց յիշելու ի վաղ ժամանակաց Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ Քաղկեդոնի մասին տուած վճիռը և առանց Նիկիոյ Է . Ժողովը մասին մեր գրածին պատասխանելու : Գուք որչափ ալ խոյս տալ ուղէք բռն խնդրէն, մէք դարձեալ հոն դառնալով մեր ասածը կ'երեքնէք թէ՛ մեր Եկեղեցւոյ համար բաց ի երեք Տիեզերական Ս . Ժողովներէն ուրիշ Տիեզերական մը չը կայ, և թէ՛ Նիկիոյ Է . Ժողովը Տիեզերա-

կան չէ մեր Եկեղեցւոյ համար : Եթէ այս մասին ըսելը մի ունիք և ըսէք , պատրաստ եմք պատասխանելու . իսկ եթէ Թողլով բուն խնդիրն ասկէջ անկէջ խօսքեր ընէք , մեզմէ պատասխան մի սոյանէք :

ՀԱՅՐԵՆԵԱՅ յիշատակներն աւելի ազդու տպաւորութիւններ ունին պանդուխտներուն վերայ հեռաւոր օտարութեան մէջ : Ոմանք Հայրենեաց հօրն ու ջուրն յիշելով՝ կը հառաչեն : Ոմանք Հայրենեաց փառքն ու շքեղութիւնն յուշ ածելով՝ կը մոայուզին : Ոմանք Հայրենեաց աւերն ու աւերակներն միտ բերելով՝ կ'արտասուեն : Ոմանք Հայրենի խրախճաններն ու սարդ կերակուրներն յիշելով՝ ախ ու վախ կը քաշեն : Եւ այսպէս Հայրենիքն ունի բիւր հրապոյրներ , բիւր յիշատակներ , որք ամեն օր եւ ամեն ժամ կը յուզեն , կը շարժեն տարագիր պանդրաւի սիրտն և շատ անգամ ձայն ու լեզու կը տան եւ Հայրենի յիշատակաց երգաբան կը դարձնեն :

Հայրենասիրական սրտագրաւ եւ բնական երգերն համարեալ թէ մեծաւ մասամբ այսպիսի պարագաներէ ծընունդ առած են : Կոքնկան թեւերով սիրելիներուն բարեւադիր զրկել . ծիծեռնակն տարագրական վիշտերու պատգամաւոր առաքել առ ճնողը . հողմերու եւ ղեփեւոններու հետ խօսիլ , և այն և այն . այս ամենն պանդուխտ սրտի զգացմանց հոսանքներ են , որոց աղբիւրն անսպառ է և անշկարագրելի :

Ո՛վ կը կարծէ թէ Հայաստանի Հերիսան անգամ լեղու սիրտի տայ Հեհաւտանի դաղթական Հայ պանդխտին դուխտանքներ երգելու : Եւ սակայն կը տեսնենք ահա Հերիսայի հետեւեալ գովասանքն (որ մեր ձեռքն անցաւ , մեր դաղթական Աղբայնայ աչիլու թեան ժամանակ) որ ձերունի պանդուխտ Գոյլին չուզեր փոխել իւր հայրենի Հերիսան (Հարիսան) օտարութեան համադամներու հետ եւ դուխտանք տալէն չը կշտանալով՝ կը յուշուէր . « Զինչ աղբ որ կան յայտ աշխարհի , չը դրեն տալ բոլ դուլբ աբ ժանի » :

Մ . Վ .

ԳՈՎՈՒԹԻՒՆ Ի ՎԵՐԱՅ ՀԵՐԻՍԱՅԻ

Ի հողայ հասարակն , և յանարժան վեր ծառայել , յԵՐԻՍԱՅԻ ՄԷԼԱՍ ԴԱՐԷ , շապ կարգով բարեւ հայրէ :

ԶՈՐՊԷՍԵ ձեր հարցանելով եւ զիկեցողն բնեւել , Առողջ մնայք երկար ամօք , թէ 'ի յամօք եւ թէ 'ի ծով . Մտամորրա մեղաց գերի , Թուղթ գրեցի Հերիսայի . Փռլով առ ձեզ առաքեցի , միթէ բարի լուր դպ ինձի : Մինչ նայելի ես դեղերած , անձամբ դժուժ մօք կորած , եւ աչքներս մրափած , կ'ստահւանդ էի սլաւիւած .

Յանկարծակի զգուռն բային, կերած նամակն ինձ մատուցին,
Ասէն կարգաւ դու առանձին, դու թղթին պատուականին:

Չեւք եւ ուր իմ յոյժ դողացաւ, Հերիսայի մինչ լուրն առաւ,
Հիւանդութիւնս առողջացաւ, հոգիս մարմնովս ուրախացաւ:
Հոգեւոր Տէր, ես քո ծառայ, քեզ անառակ որդի եղայ,
Ես զարտեայ իբրեւ զԵւայ, թէ արժան չեմ զաղուլ արած:

Սուրբ վարդապետ, սուրբ եւ արի, արթուն անունն վանեցի,
Շատ Հերիսա կերցուց մեղի, մէկին հազար իւրեան տացի,
Թէպէտ ես եմ խիստ մեղաւոր, հիւանդ հոգեւոր ձերալեւոր,
Խաղաղ արէք սրտիւ բոլոր, զի ձեր առաջն եմ գլխակոր:

Բարեկենդանն մերձեցաւ, ուրախութեան ժամն հասաւ,
Աբեղաթաղն մօտեցաւ, մորթէ թիւովն ասացաւ,
Լեհու երկիրն որ մէք անկաք, ամեն բանէ զըկուեցաք,
Եկաք մարմնոյ ծառայ եղաք, եւ Հերիսայի բնաւ մուցաք:

Յոյս ունիմ ես Տէրն ամենի, որ նա մեղն շատ ողորմի,
Թէ փոյթ չը տայ մահն մեղն, դարձեալ գնամ ի մեր տեղի:
Բարեկենդան է, մի մեղադրէք, զինչ որ ասեմ, խաղաղ արէք,
Հերիսային թառակր արվէք, եւ կանխակէ ուանցուցէք:

Ո՛վ Թախաթի Մինաս դարի, Հերիսային յէջն կպիր,
Թուլ անը զգօտիդ եւ կշտայիր, փախաբանացդ քո հասիր,
Ե՛ Հերիսայ իմ սիրելի, ամենեցուն ես ցոնկալի,
Յերուսաղէմ, ամեն տեղն, թարց քեզ մատուցն ոչ լինի:

Ա՛յ Հերիսայ իմ դովական, խկի չկայ որ քեզ նման,
Ամեն մարդիկ քո գէմ դողան, եւս առաւել ես անորժան,
Ա՛յ Հերիսայ դու թագաւոր, քեզիկին քեզ սպասաւոր,
Եւ խորովուն քեզ մեծ զննուոր, փխաֆն քեզ նմանաւոր:

Ո՛վ զիւր մեռելն կ'ուսիրէ, արատարագօք վնա կու յիշէ,
Գիշերն ի բուն գբեղ կեփէ՝ եւ առտրվանց առատ կը բռնէ:
Ամեն մարդոց հեշտ ուտելի, եւս առաւել ձերոց դասի,
Թարց ծամելոյ մինչ կուլ տըլուի, յայնժամ հոգին փառաւորի:

Ա՛յ Հերիսայ իմ սիրելի, շատ գովութեանց ես արժանի,
Շաքարն եւ մեղրն քո առաջի, ամենեւին չունին տեղի,
Ա՛յ Հերիսայ, անուր-գոված, յամենեցունց ես դու նշատուած,
Թէ կենդանեաց եւ թէ մեռած, դեղձափ ես դու փորոցն քաղցած:

Ա՛յ Հերիսայ իմ գովելի, արժան լիցիս դու իմ բերնի,
Կախուղ լծով զքեզ կուլ տայի, եւ անուշ գլխովն թաղէի,
Ես ձեր ալեւորս մեղաւոր, զքեզ կու սիրեմ սրտիւ բոլոր:

Զինչ կերակուր այլ կայ աղւոր, ոչ են քեզն նմանաւոր,
Որքան անմիտ ագէտ մարդ է, որ դքո հարկերն չգիտէ,
Կամ զքեզ սիրով չմեծարէ, կամ առանց քեզ մատող անէ,
Քահանայից դասք երամուլ, յորժամ ընթրիս լսեն քեզմով,
Մուռնան զբունն յոյժ խնդալով, թէ Հերիսայ կուտեմք յով:

Յորժամ առաւօտն լինայ , յեկեղեցին փութան նոքա ,
Այլ մէջ աղօթք մտլին կուգայ , թէ Հերիսայն երբ մեզ կու գայ .
Երբ որ զՀերիսայն բերին , արդար իւղն վրան լին ,
Յայնժամ քահանայք օրհնեցին եւ բուրվառով խնկարկեցին :

Քահանայից դասը յնծային , սարկաւագունքն կայթեցին ,
Ժողովուրդքն խնդային , մինչ զպատառն պատրաստեցին .
Ո՛վ սպասաւորք , սւրէք , եկէք , ՚ի դրգալից մեծան բերէք ,
Քահանայից սպաս տարէք , եւ երիցունհեաց փայ հանեցէք :

Ո՛վ մատուռակ եւ դու մըր ես , շատ լից գինին , Աստուած սիրես ,
Եթէ գինւոյն ջուր խառնիցես , դատարտանին դաս սեւերես .
Անպակ գինին լից մեծ թատով , տուր որ խմենք շուտով շուտով ,
Զի Հերիսայն երեսն իւղով , վախենք սրտիւն ջրտէն փութով :

Երբ Հերիսայն բազմեցուցին , առջեւ քահանայիցն եղին ,
Տիկ մի գինի այլ հետ բերին , եւ մատուռակ ՚ի հետ նորին :
Այլ Հերիսայ զիս խեղճ արիւր , որ յայս երկիրս ձգեցիր ,
Տարին անգամ չես հանդիպիր , որ զքեզ ինձիկ ՚ի կեր տայիր :

Ո՛վ , ո՞րքան անուշ ես Հերիսայ , երբ արդար իւղ շատ լինայ ,
Յայնժամ սիրտս ուրախանայ , յորժամ դրգալդ բերնիս դէմ գայ .
Այլ ի՞նչ գովանք տամ ես քեզի , երնէկ այնմ որ հանդիպի ,
Եւ եթէ երբեմն ինձ հանդիպիս , ՚ի մէջ սրտիս տամ քեզ տեղի :

Զի՛նչ աղբ որ կան յայսմ աշխարհի , չժորեն տուլ քեզ գովք արժանի ,
Քանզի դողան ՚ի դէմ քեզի , սրպէս մեղուքն ՚ի դէմ քային .
Վարդապետաց դասը ամենայն , եւ կրօնաւորքն միաբան ,
Յորժամ տեսնուեն զՀերիսայն , ամենեքեան ուրախան :

Երկրականքն ամենեքեան զերեցկնոցն թարկն տան ,
Ամեն ուսմունքն մոռանան , վաղէն երթան ՚ի Հերիսայն .
Աղքատք եւ կոյրք որք կը մուրան , ծերք եւ տղոյք կին տառուական ,
Ամենեքեան համախամայն , վաղէն երթան ՚ի Հերիսայն :

Մահմետականքն ամենեքեան , թողուն զիկաֆն եւ զղարդայն ,
Զպէտքէկն ու զփաբլավայն եւ դան ուտեն զՀերիսայն .
Իմամք սոյնն թողան զեղան , նոյնպէս Թէվաոն եւ զՂուրան ,
Մինչեւ ասպէստն մոռանան , յորժամ լսեն զՀերիսայն :

Կերակրոց մէջն ես դու դոված , Լուսաւորիչն զքեզ օրհնեաց ,
Արար զքեզ եւ հաստատեաց եւ կերակուր մեզ պատրաստեաց .
Աղնիւ ծաղկանց դու նման ես , համապիւռն վարդի թերթ ես ,
Ուր տեղ եւ երբ եփեն զքեզ , անմահութեան հոտն բուրես :

Որպէս ոսկի անապական եւ անգին քար ես պատուական ,
Մարք քորք եղբարք ամենեքեան չը մոռանայք զՀերիսայն .
Հարք եւ եղբարք իմ տառուական , խնդրեմ ՚ի ձէնջ յառաջական ,
Մեռած հոգիքն ուրախանան , չմոռանայք զՀերիսայն :

Երբ որ եփեն զՀերիսայն , ինձ զըրիսիս զնա կեր տան ,
Ի Աստուծոյ դարձցի փոխան , առջին սրտին անապական :

Մեռեալքն որ են 'ի հող տապան, յորժամ լսեն զՀերիաայն,
Յնծան հոգիքն եւ զուարճանան եւ Արարչին մեր փառս տան:

Ի Թուականիս հազար ամի, եւ 'ի յամսեանն Փետրվարի,
Որում օրն էր հինգ համարի, յոր զՀերիաայն իմ գովեցի:

Բայց ես զարիպս Թօխաթցի, Մինաս անուն մեղաց արդի,
Եկեալ անկայ քաղաքն յիւր, կարօտ մնացի Հերիաայի:

Ծեր եմ ալեօքս սպիտակ, ակուայ չկայ, բերանս գարտակ,
Ախ, Հերիաայն գայր ինձ տաք տաք, կախուղ փխտէներ ու կարագ:

Երգս գրած է Մինասի, անմիա յիմար եւ փանաքի,
Ձեզ արմազան բնծայեցի, որ զմեզ յիշէք սիրով սրտի:

Եւ որ ասէ մեզ սղորմի, բիւրապատիկ իւրեան տայի:
Արժանացի Հերիաայի, եւ մատուցման պատարագի:

Հայր Թր յիշիմա սկստ ասէ, ուղիղ սրտով եւ զիս յիշէ,
Նա ինքն զնկայ ճայնն լսէ, յաջակողմեան դասն դասէ:

ԼՈՅՍ

ՀԱՆԴԷՍ ԿԻՍԱՄՍԵԱՅ

ԿՐՕՆԱԿԱՆ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ

ԵՒ ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ

Սոյն վերնագրով նոր պարբերա-
կան մի սկսուած է հրատարակիլ 'ի
Պօլիս խմբագրութեամբ Ինմարեան
Հմայեակի՝ Վարդապետի: Վրդա-
յին պարբերական թերթերու բազմա-
նալն գրասիրական յառաջագիմուն-
թեան նշան պիտի համարէինք, եթէ
անընդհատ չը լսէինք արդէն իսկ ե-
ղած խմբագրութեանց կողմէն արը-
տունջներ եւ վհատական աղբարարու-
թիւններ բաժանորդաց սակաւու-
թեան մասին: Եւս բաժանորդական
սակաւութիւնն եւս պարբերականաց
թերթութեան եւ միօրինակութեանն
պիտի վերագրէինք, առանց աղբային
անընթերցատիրութենէն կամ անու-
սունմանսիրութենէն գանգատելու, եւ

թէ Վրե-էլեան Սահրոյ նման եզական
հանդէսներ եւս տնքաջալեր վիճակի
մէջ չը տեսնէինք եւ շատ թերթերու
սկզբնաւորութիւնն, կարճատեւ շա-
րունակութիւնն եւ դադարում մեզ
ծանօթ չը լինէր: Շատ սակաւութիւ-
թերթեր կան մեր Վրդին մէջ, որ
երկարատեւ կեանք ունին եւ այն եւս
անշուշտ կամ խմբագրութեանց զը-
հողութեամբ կամ բաժանորդաց ան-
ընտրողութեամբ: Հետեւապէս, որ
կողմէն որ նկատողութեան աւանդը,
միտթարական չենք գտնէր մեր աղ-
բային պարբերական հրատարակու-
թեանց վիճակն:

Եւս այսպիսի մի անմիտթար եւ
տխուր ժամանակի մէջ ԼՈՅՍՆ կրօնի
հրատարակիլ փայլուն անուամբ եւ
գեղեցիկ նշանաբանիւ: Ուրախ եմք
մեր սոյն նոր հրատարակութեան հա-
մար եւ իւր անունն ու նպատակն իսկ
մեր սիրտն կը ընու յուսով շահաւ-
րութեան: Բայց խմբագրութիւնն

իւր բուն վեհաժողովան մէջ ըմբռնելով և լուսայ տարածման կարեւորութիւնն զգալով՝ արժան կը համարեմք, փոխանակ գովեստներ կարգադրուի մեր վարդապետ եղբայր խմբագրին, արթնութեան և արիւթեան հրաւեր կարգադր, զոր կը յուսամք թէ կրն դունի իբրեւ յայտարար մեր անկեղծ բարեկամութեան :

Երբ խմբագիր մի կամ մատենագիր յանուն լուսայ հրապարակ կ'ընեն միծ արթնութեան պէտք ունի, որ մի գուցէ յանուն լուսայ խաւար տարածէ, ինչպէս ցաւ 'ի սիրտ կը տեսնենք, որ շատերն յանուն ճշմարտութեան և բարոյսիտութեան յասպարէզ մտանելով՝ մոլորութիւններ կը սփռեն պարզամիտ և անլնարող ժողովրդեան մէջ :

Եւս, լուսաւորութիւն, որչափ մեծախորհուրդ, որչափ գեղեցիկ եւ պատաշարաւ բառեր : Ո՛վ կայ աշխարհի մէջ, որ յանուն լուսայ չը խայտայ և լյան չը սիրէ թէ ըստ ֆիզիքականին և թէ ըստ բարոյականին : Ո՛վ կայ, որ կայր մի պէտնէ և չը կարելիք ու ցաւակցի ֆիզիքական աշխարհի տառաւածապարգեւ և համատարած լուսայ տեսութենէն զբաւած լինելուն համար : Ո՞ր լուսաւոր եւ լուսամիտ մարդն է, որ իւր նմաններն, իւր եղբայրներն տեսնէ բանական և բրիտանական լուսայ մայելմունքէն զըրկուած և խոր հատուցանք մի չը հանէ իւր սրտէն եւ կամ քանի մի կաթիլ արտասուք չը քամէ իւր աչքերէն : Բայց այս ամենն զգալով հանգերձ դարձեալ որչափ զուշաւոր է այն բժիշկներու ձեռնարկն, որոնք տեսութիւն չունեցող աչքերուն տեսութիւն ստացելու կը ջանկան, որչափ ծանր է այն լուսայ բարոգայտ պաշտօնը, որոնք իրենց սենեցած լյան կը փա-

փարին իրենց եղբայր, իրենց նման եաց հաղորդել : Եւս, լյան կը գոչեն մարդիկ աշխարհիս վերայ, բայց մենք կը տեսնենք, որ խաւարն խայտ չը փարատիր, այլ լուսայ տարածման հետ խաւարն եւս իւր յառաջագիւ մութիւնն ունի : Կը յառաջէ լյան, կը յառաջէ և խաւարն զանազան դիմակներ եւ պոտորուակներ զգենելով : Պարզ ասեմք, խաւարն շատ անգամ լուսայ հազուստով կը ներկայանայ եւ մարդիկ երեւութէն խաբուելով՝ փոխանակ լուսայ՝ խաւար կը դրկեն : Բանի՞ քանի՞ խաւարային դրութիւններ և մոլորութիւններ յանուն լուսայ մատ կը գտնեն հասարակութեան մէջ եւ մեծադնի կը վաճառուին ժողովրդեան : Եւ թէ կորովի և խորազննին աչք նայինք, ակներեւ կը տեսնենք, որ շատ անգամ յանուն լուսայ՝ խաւար, յանուն ճշմարտութեան՝ ստութիւն, յանուն արդարութեան՝ անիրաւութիւն և յանուն բարոյականի՝ անբարոյականութիւն կը փոխուի և կը սերմանուի մեր ժողովրդեան մէջ : Շատերն կ'ազդադակեն, որ ճշմարտութեան և արդարութեան նահատակ են, բայց խկապէս իրենք փաստաբաններ են ստութեան և անիրաւութեան :

Երբ՝ այսպիսի փափակ ժամանակ մէջ ԼՈՒՍՈՅ հրատարակութիւնն իսկապէս շահատակութիւն պէտք է լինի ընդդէմ խաւարի : ԼՈՒՍՈՅ խմբագրութիւնն պէտք է ջանայ գրուանի տակ չը գնէ իւր վառած ճրագն, այլ 'ի վերայ աշտանակի, պէտք է իւր ընդունած աւետարանական գեղեցիկ նշանաբանին հաւատակի, առանց երկրաւոր աղբեղութեան հաւատակելու և իւր համոզումներն ծածկելու : Եւս ճանապարհաւ միայն լուսաւոր կը լինի իւր Եւս և մարդիկ տեսնելով և

վայելելով զայն՝ կը փառաւորեն զլոյս
սրն յուստենալան , որ յերկինս է :

Այն ըզձիւ կը շնորհաւորեմք ա-
հա ԼՈՒՍՈՅ հրատարակութիւնն . և
այն ուղղութեամբ կը մաղթենք իրեն
յաջողութիւն և յարատեւութիւն :

ԱՍՏՈՒԱԾ

(Նախկին Բիւստայր-Բեան բաղաժոյր) :

(Հարուստութիւն և վերջ, տես Թիւ 3.)

Կը պատմուի Թէ Մեծն Աղեր-
սանդը , իւր մանկութենէն ՚ի վեր
իոխտ մեծ շքեղութիւն կը տար առ-
տուածոց պաշտաման , որ մի երբ նա
զոհ մատուցանելու ատեն ափ մի լի
խուսկ գրած էր կրտսիրանի մէջ . «Այս
եղանակաւ շուրջալստի տխրի վասնէք
դուք զայն , առայ իւր . Լէոնիդաս կա-
ռաւարիչն , երբ պառէք այն երկիրն
որ յառաջ կը բերէ այնպիսի բերքեր ,
Պէտք է որ այն ատեն տմենայն ինաւ
յողութեամբ դրոժած էք ինչ որ ունիք .
«Յետ այնորիկ , երբ Աղերսանդը նը-
ւաճեց Արաբիան , ուր ինկեղէն յա-
ռաջ կը գայ , Լէոնիդասի առաւ իւր
րտան յիշելով , զրկեց անոր շատ մը
ինկեղէններ , և յորդորեց ՝ որ սակաւ
ինայոց լինի առտուածոց պաշտաման
մէջ :

Երբ Պիստանհաւատ անձանց ուղեկ-
ցութեամբ կը նաւարկէր , նաւն մը
բրրիկ հանդիպելով անհաւատներն ըս-
կրան զատուածներն յօգնութիւն
կանչել . «Լաութիւն պահեցէք , ա-
սաց անանց Պիստ , որպէս զի աստ-
ուածներն չմանան Թէ դուք հոս էք » :
Իարձեալ երբ անհաւատին մէկը հար-
ցուց այն իմաստունին Թէ ի՞նչ է բա-
րեպաշտութիւն , ամենն ինչ պատասխա-

նեց . և երբ իր լաութեան նրատճառն
հարցուց . «Որովհետեւ , ասաց նա ,
քու հարցումներդ այնպիսի փաստե-
լու վերայ կայացած են , որոց դու չես
բաւական խելամուտ լինել » :

Ատուածութեան նուիրելու իր ա-
ռաքին պաշտամունքն է հաւատալ
Նորա պոյութեան , ապա՝ ճանաչել
որ նա ինքն է պաշտոյան և Նախախ-
նանդ մարդկան , առանց զոր անտես
առնելու : Ո՛վ որ կ'ուզէ արժանի լինիլ
Նորա շնորհաց , պարտաւոր է բարի
մարդ լինել . ով որ կամի նմանիլ Առ-
տուծոյ պէտք է յարգել զայն ըստ
արժանւոյն : Ուրեմն արդարութեամբ ,
իմաստութեամբ և սրբութեամբ կա-
րող է որ շահիլ այն նմանողութիւնն :

Հոգւոյ անեղծութիւնն ինչպէս և
ամեն մեծամեծ գործքեր , Սատուծոյ
են , առանց Նորա չէր արդար ոգի :
Առաքինութիւնը ոչ բնութեան պար-
գեւ է եւ ոչ դաստիարակութեան ,
այլ նա կը գայ Ատուածմէ : Ո՛չ բնու-
թիւնը չէ զայն մեղ պարգեւողը , ճիշ-
մարիտ է որ մենք կը ծնանիմք առա-
քինութեան համար , այլ ոչ առաքե-
լութեամբ :

Չ'կայ բարի մէկը , որ իւր բարու-
թիւնն պարտական չլինի Սատուծոյ :
Ո՛վ կարող է , առանց առտուածոյին
օգնականութեան , աղատ լինիլ պա-
տահարներէ : Ատուած լինքն է , որ
կը ներշնչէ մեզ ազնիւ եւ առաքինի
խորհուրդներ . Նա կը բնակի արդար
սրտերու մէջ : Ո՛վ չ'զարմանար երբ
տեսնէ այնպիսի անձմը , որ ոչ վտանգ
ներէ կ'երկնչի , ոչ իւր կրից գերի կը-
լայ և ոչ ձախողանաց մէջ երջանկու-
թենէ կը զրկուի , այլ մարդկային ա-
մեն ինչ իւր տակն առած է : Ո՛չ ա-
պաքէն պիտի ըսենք այն ատեն . «Թէ
ամեն առաքինութիւն այս փոքրիկ է-
տկին վերայ կը տեսնուի , քրդեօք առ-

տուածային զօրութիւն մը իջած է նորա վերայ » : Երբ մահականացու մը բարձր եւ իմաստուն զգացումներով լի է, երբ նա կը ծիծաղի երկիրդ եւ խուժանի յուսոյ սուրճ եղող աւազականերուն վերայ եւ երկնային զօրութիւն մը զայն կը կրթէ և կը կառավարէ : այս աստիճան մեծութեան մը հիմն ու հաստատութիւնը աստուածային զօրութիւնն է :

Սկիպիոն Սիբիկեցի՝ բնաւ գործիչք ձեռնարկեր մինչեւ որ նախ այցելութիւն չընէր Արամազդայ տաճարին, որպէս զի հոն աստուածային իմաստութիւն եւ հասարակաց օգտակար խրատներ հաւաքէր : Եւ այս պատճառաւ էր, որ միշտ արշալոյսէն առաջ Կապիտոլիոն կ'երթար նա :

Կիկերոն՝ Սիլայի համար դատ վարելով, ընդհանուր առջեւ յայտարարեց որ Կատիլինայի դաւաճանութեան մէջ, աստուածներն իրեն ազդած էին հայրենիքն ազատելու խորհուրդը : «Ամահ Աստուածներ, դուք ինքնին էիք անշուշտ, որ հայրենիքս ազատելու փախաքով վառեցիք իմ հոգիս : որ մոռացնել տուիք ինձ ամեն մտածութիւն, որպէս զի իմ մտածութիւնս լինի լոկ հասարակաց ազատութիւնն : Դուք էիք այս, որ ցնորից և պատրանաց խաւարչտին գիշերոյն մէջ, լուսաւորեցիք հոգիս աստուածային լուսով : Ես պիտի վերադարձնեմ ձեզ ինչ որ ձերն է : Ես չեմ կարող ասել թէ՛ այս մրկալից և աղջամղջային ժամանակի մէջ ընտրած լինիմ ինչ որ լաւ էր գործել : »

Տիմոկէան անուանի զօրապետն, երբէք չէր արտասանէր այնպիսի բառ մի, որոյ մէջ տեսնուէր մեծամտութիւն և ամբարտաւանութեան ոգի : Երբ բողմութիւնն նորա վերայ գովեալներ կը կարգար իւր առջեւ, նա

միշտ ինքզինքը յանձնափա պարտաւոր կը համարէր աստուածոյ . վասն զի Նորա որոշելով ազատել ՂՍիկիլիա բռնաւորաց լուծեն, զինքն մեծարեցին կատարիչ կարգելով այն մեծ նշապատակին : Արովհետեւ նա ըստ ամենայնի հաւատացած էր, որ աստուածային նախախնամութիւնը կ'առաջնորդէ այն ամեն իրաց, որ տեսլի կ'ուենան այս աշխարհի մէջ :

« Գիտացէք, կ'ասէր Պիաս, ինչ բարիք որ ըրած էք, այդ ամենը երկնային շնորհք է : Մարկոս Անտոնինոս կայսրը, իւր կենսագրութեան մէջ, շնորհակալութիւն կը մատուցանէ աստուածոյ, որ իրեն օգնականութիւն և խրատներ տուած էին վարույք բարւորութեան . և թէ՛ երիտասարդութեան և թէ՛ ծերութեան ատեն, չարագործութեան հազարաւոր սուրճներէ պաշտպանած էին զինքը . նա և այն պատճառաւ, որ Նորա շնորհած էին իրեն բարի ազդականներ, բարի դաստիարակներ և բարեկամներ :

Եթէ կան մարդոց մէջ բանակարութիւն և առաքինութիւն, ուստի են այս գեղեցիկ պարգեւներն երկրի վրայ, եթէ ոչ յերկնայ : Նախնեաց աշխատութիւնն ՚ի գիւտս արուեստից, և զանոնք մեզ աւանդելու բարութիւնն, աստուածութեան բարիքներն : Նա որ կը կարծէ թէ այս դողալիարները բնականաբար ծնած են մարդոյ սրտին մէջ, այնպիսին ապերախտութեամբ կը դիտէ աստուածային պարգեւներն, Պէտք չէ ասել ամենեւին, որ մեր գիւտերն բուն իսկ մեզ կը վերաբերեն : Բնութիւնը տնկած է մեր մէջ ամեն տեսակ արհեստից բողբոջն, եւ Աստուած՝ որ Տէր է ամենայնի, կ'առեցնէ ՚ի ներքուստ և կը զօրացնէ նոյն բողբոջներն :

Յոյն և Հռոմայեցիք, կ'ասէ Կի-

կերոն , թէպէտ դիտէին որ աստուածութիւնն ամենուրեք է , այլ սակայն կամեցան բնակեցնել աստուածներն մեր քաղաքաց մէջ , սրպէսզի մեր բարեարաշտութիւնը պարարեցնեն : Աստուածոց ներկայութեան գաղափարը կրօնական այնպիսի ոգի մը կը ներշնչէ , որ նպաստաւոր է նա և հասարակաց օրինաց : Իմաստունն Պիլթագորաս իրաւամբ ասաց , որ 'մեր հոգին' կրօնական և բարեարաշտական զգացմամբ ամենէն աւելի կը լլուրի այն վայրկեանին , յորում մեք՝ տաճարներու եւ աստուածոց պատկերաց առջեւ մատուցուած պաշտաման կը ներկայանամք :

Թաղէս , որ Յունաստանի եօթն իմասանոց մին էր , ասաց , " Վարդիկ պարտաւոր են հաւատալ , որ աստուածներն կը տեսնեն ամեն բան . նաքա ամենուրեք են , որդէս զի ամենուրեք պաշտպանեն . անմեղութիւնն ու սրբութիւնը , ինչպէս ամենայարդի տաճարներու մէջ " :

Այն ատիճան մեծ էր երբեմն տաճարներու յարգանքն , որ ոչ որ չէր համարձակեր այն տեղ ոչ թքանել և ոչ ունէրն սրբել :

Էլէօզիս քաղաքի դիւցարան խորհրդաց քրմապետն կ'ասէր խորհրդակիցներուն , " Տեսանելի իրերով իսկ կարելի է նկատել աշխարհի թագաւորն : Նա միակ է , ինքն յինքենէ , և ամենայն արարած անկէ միայն ծագումն առած են , նա իւր արարածոց մէջ է և 'ի վեր բան զայն : Նա կը տեսնէ բոլոր մահկանացուներն և ոչ մի մահկանացու չէ կարող տեսնել զինքն " :

"Աստուած , ասաց Պիլթագորաս , բովանդակապէս տիեզերաց մէջ է , և կը տեսնէ բոլոր ազգերն : Նա ինքն է որ կը կանոնաւորէ դարերն , կը կազմէ

բոլոր մարդկութիւնն հոգեղէն , Նա է պատճառ և առաջնորդ զօրութեան և գործոց մարդկան . ծագումն ամենայնի , ջահ երկնից , հայր , միտք , և հոգի բոլոր արարածոց , և պատճառ բովանդակ աշխարհի :

Վաղ կամ անագան ամբարիշտներն կը դտնեն իրենց պատիժը , և արդէն պատմութիւնը կը հաստատէ զայս բաղմաթիւ օրինակներով : Հին Գիսնէսիոս՝ Սիկիլիաց բռնաւորն , անգութ իւր հպատակաց դէմ , ամբարիշտ էր նոյնպէս աստուածոց առջեւ , կողոպտելով տաճարներն և թշնամանելով զանոնք ծաղու և կատականօք : Օր մի Արամազդէաց տաճարներէն միայն մէջ մտնելով առաւ այն տեղէն ոսկեղէն վերարկու մի , զոր նուիրած էր նորա արձանին Գերն բռնաւորը , եւ այս գողութեան վերայ կատակաբանութիւն մի աւելցնելով ասաց . " Ոսկեղէն վերարկու մի ամառուան համար խիտո ծանր է եւ ձմեռն համար ալ խիտո ցուրտ " , ուստի անոր տեղը աւելցնէ մը դնելով արձանի ուսերուն վերայ , ասաց , " Այ՛ , ամեն եղանակի ալ յարմար կը դայ " : Մի ուրիշ անգամ ալ նա առնել տուաւ Էսկիւլապիոսի ոսկեղէն մօրսէսն , որովհետեւ , կ'ասէր նա , չը վայելէր որ մանուկն մօրուս ունենայ , մինչդեռ իւր հայրն Ապոլոնը ամեն տաճարներուն մէջ անմօրուս կը ներկայանայ : Ուրիշ անգամ մի եւս երբ տաճար մի կողոպտելով անոր հարուստ աւարներովն զէպ 'ի Սիկիլիա կը նաւորդէր յաջողակ հողմով . "Տեսէք բարեկամք , ասաց նա , Բնչպէս աստուածներն կը յաջողացնեն տաճարախապուսներու նաւարկութիւնն " : Արդարեւ նա անմիջապէս չը կրեց այն վտանգներն , որոց արժանացած էր իւր ամբարշտութեամբը , բայց յետոյ կորսուեցաւ ու

բողայթի մը մէջ, զոր լարած էին իւր հարստակներն : Յաճախ երկինց ցաւ սուսն միւս աւուր համար վրէժխըն գրութեան կը պատրաստուէր, և յաջորդ օրը միօրեայ յապաղումն վառնա գաց սաստկութեամբ փոխարինեցաւ :

Պիւռոս, Եպիւռոս նահանգի թաւաւորն, Լոգրի տահմաններն չըջաւ գայէլէն զիւր Սիկիլիայէն դաւնալու ժամանակ, Պրոդերպլինի տաճարին գանձն կողոպտեց, և այն տրծաթներն իւր նաւերուն մէջ բերել տալով ինքն սկսաւ ցամաքով շարունակել իւր ճանապարհն : Ի՞նչ պատահեցաւ : Հետեւեալ օրն սոսիսլի մերկ մը խորտակեց իւր բոլոր նաւատորմիղն և բոլոր նաւերն, որոց մէջ էին արծաթներն, Լոգրայեւոց ծովափուները ձգուեցան : Այս իշխանն որում այն աղէտներն յիշեցուցին թէ կայ Աստուած, հրամայեց որ բոլոր զբաւմներն ժողովէն և դիցուհւոյն տաճարն վերապարձրեն : այսու ամենայնիւ դարձեալ բնաւ յաջողութիւն չունեցաւ : Իստալիոյէն արքայուելով անարգ ձեւքով մի սարանուեցաւ Արգոսի մէջ, ուր խռովութեամբ մտած էր գիշեր տանն : Երիտաւորդ Արգասայի մը զայն նիւղակի հարուածով մի վիրաւորած էր : Այս երիտաւորդը խեղճ պառաւի մը զաւակն էր, որ իւր տանեաց վրայէն այլ կանանց հետ կը դիտէր այն կոիււրն, և տեսնելով որ Պիւռոս իւր բոլոր ոյժն գարձուցած էր դէպ ՚ի իւր հարուածողն, վախցաւ իւր սրգւոյն կենաց համար, և փութով աղիւս մի առնելով երկու ձեռք նետեց զայն ուղղակի Պիւռոսի գագաթն : Այս հարուածն զայն վար նետեց ձիւն վրայէն ուր պահնուեցաւ նա Զօրիւրի մը ձեռք :

Յետ երկար ժամանակաց, Քէնթոս Պլիմիոս որ հռոմէացեցի պահապան

զօրաց կոստալորիչ էր Լոգրայի մէջ համարձակեցաւ սուրբ աւարներով լիս լիւր բնաքաղցութիւնն, ուստի Պիւռոսին սկս ինքն ալ Պրոդերպլինի գանձը կողոպտեց : Յերակցորդ երեք գործաւ կաշեւրալ հանդերձ գատաւոր մը զըրկեց, որք իրենց տրուած հրամանին համեմատ մանաւորապէս աշխատեցան կրօնի վրէժն առնալ : Եւ վերագարձուցին դիցուհւոյն գանձարանը Պլիմիոսի և իւր զօրաց քով գտնուած դրամներն, կրկին դաւմարով մը, զոր նոքա Հռովմէն բերած էին, և վերջացուցին զայս քաւութեան զահով մը : Պլիմիոս, զոր իւր զօրքերն անինսպ չարչարելով մահուան դուռն մտնեցուցեր էին, քիթն ու ականջները կրտուելէն յետոյ Հռովմ տարուեցաւ որպէս զի իւր վարուց հաշիւն տայ : Բայց տակաւին դատաստան չընկրտյալ մեռաւ բանալի մէջ աստիպի հիւանդութեամբ մը :

Բուերքսէս, նաւական պատերազմ բանալէ յառաջ, յորում ինքն յաղթուեցաւ Թէմիստոկլէսէն, չորս հաւ դար տնձիւք որտեց, որպէս զի երթան և Թէդիլիոսի մէջ Ապոլլոնի տաճարն կողոպտեն, սրով նա պատերազմ կը բանար աչ միայն բնդդէմ Յունաց, այլ և բնդդէմ անմահ Աստուածոյ : Բայց խառնակ օգն ու կաջտալը բնաջինջ ընելով սոյն զօրախումբը, ուսուցին նմա թէ որչափ տկար է մարդկանց զօրութիւնն Աստուածոյ առջև :

Ընդհակառակն Ագեսիլաս Լալիդէմոնի թաւաւորն մեծ յարգանք կը տար տաճարներու : Գորոնէի պատերազմէն զինի, զոր ունէր Աթենացւոյ և Բէտլտացւոյ դէմ, նա աւելցուց իւր փառքն, զիջուցանելով իւր բարկութիւնն կրօնի առջև : Փախտաւ կանայք բաղմաթիւ խումբ մը ապստամանաւ էին տաճարին մէջ. երբ հար-

ցուեցաւ Աղեւսկարտի թէ ինչ պէտք է ընել նոյն փախտաւիանաց, նա հըրամայեց ներել նոյա ՚ի պատիւ նոյն սրբավայրին: Նա յարգեց ոչ միայն Յուսայ տաճարներն, այլ և մի և նոյն մեծարանքն կը տար Բարբարոսաց քով կուց և Աստուածոց մատուռներուն:

Նմանապէս, Մեծն Աղէքսանդր Թէրէի աւարառութիւն մէջ չը ժողացաւ երբէք իւր առ Աստուածս ունեցած պարտաւորութիւնն: Նա մեծ զգուշութիւն ունեցաւ պահպանել Աստուածոց տաճարներն և սրբավայրերը ազատ ամեն յարձակմանքէ և փոսն դէ: Իւր՝ Ասիոյ մէջ ըսած արշաւանաց առեւն, ձեռնարկեց վրէժ առնուլ ՚ի Պարսից, բայց միշտ անվնաս պահպանեց ինչ որ կրօնի օրինօք նուիրագործեալ էր, մինչդեռ ընդհակառակն Պարսիկք այս մասին սոսկալի ուշիւններ գործեցին Յուսաստանի մէջ:

Այնպէս ասրեցէք, ըսաւ Սենեկայ, ամեն մարդոյ հետ, որպէս թէ Աստուած միշտ ականատես է ձեզ. և այնպէս խօսեցէք Աստուծոյ հետ, որպէս թէ մարդիկ ունկնդիր են Ձեզ:

Հնդկաստանի Պէթալացի Ժողովուրդն, յԱստուծոյ միմայն արդարութիւն կը խնդրէր:

Ապոլոնիոս փիլիսոփան կ'ասէր որ մարդիկ տաճարներու մէջ միայն առաջօրը պէտք է ընեն. «Աստուած մեծ, տուր ինձ ինչ որ կը վերաբերի ինձ»:

Սոկրատ, որ գողցես մարդկային իմաստութեան մահացու Աստուած ծնն էր, կը մտածէր որ մարդկանց առ Աստուածս ընելէք միակ աղաչանքն է չնորհել իրենց բարին. վասն զի նորա գիտեն ինչ որ մեզ համար բարի է. մինչդեռ մենք կը խնդրենք յաճախ այնպիսի բաներ, որոնք աւելի չար են: Որովհետեւ մարդկան թանձր խաւա-

րաւ շօտալատեալ մտքն միշտ յանդուգն իրաց և փափաղներու կը հակամոխ: Նա կը ջանկոյ հարստութեան, որ ազեղալից եղաւ այնքան մահկանացուաց. նա կը ջանկոյ փառաց, որը այնքան բաղնաթիւ անձեր անհետացուցած են իրենց կորստեան անդունդին մէջ. նա զհետ կը պնդէ փառաւոր խնամութեանց, որք թէ և երբեմն պարծանք են, բայց երբեմն ալ ամբողջական տւերած եւ անկումն ընտանեաց: Գողարկիք ուրեմն անմշտութեամբ հետամուտ լինելէ այն պիտի իրաց, որք միշտ ողորմելի հետեւանաց կրնի թաղակցին. և թողունք որ բարեաց մատակարար Աստուածներն գործեն մեզ համար, վասն զի նորա գիտեն ինչ որ մեզ պիտոյ է:

Սոյն փիլիսոփայն դարձեալ, կը գովէր յետագայ աղօթքն, զոր ասած էր նախնի բանաստեղծ մը. «Ո՛վ Արաւ մաղդ, դու տուր մեզ ինչ որ բարի է. երբ մենք զայն կը խնդրեմք, նոյն իսկ և մեր չը խնդրած ժամանակ. և մեր թէ մեր այն խնդիրքներն, որովք մենք կը խնդրեմք մեր վնասն»:

Մարդն է Աստուծոյ սիրելի արարածը: Նա միայն է բոլորովն տարբեր, որ մասնակից է բանաւորութեւ և խորհրդածութեան, զոր այլ կենդանիք չունին երբէք: Ահա այս զօրութեամբ, զոր մենք կրնդունիմք մեր ճննդեան առեւն և որ յԱստուածուստ ծաղումն առած է, միշտ մեր և Աստուածութեան մէջ միութեան և յարաբերութեան կասն անջնջ կը պահպանի: Նոյնպէս բնութիւնը, այսինքն Աստուած, այնպիսի առատութեամբ պարգեւած է մարդոց երջանկութիւնն, որ յայնմայէս կը տեսնուի թէ այս դիպուածոյ արդիւնք չէ, այլ Աստուածային բարութեան պարգեւ: Մանաւանդ մենք այժմ դուռն ենք

բաղմամբիւ արուեստներ, որոց միայն նախատիպն պարզեւած է մեզ բնութիւնը : Հետեւելով բնութեան կաղապարին, մարդկային բանականութիւնը հնարած է բաղմամբիւ ստալցուածներ մեր կարօտութեան և հանգըստութեան համար : Գարձեալ բնութիւնն է որ պարզեւած է մեզ, ոչ միայն բանականութիւն, այլ եւ մարմնոյ կաղմուածին այնպիսի ձեւը, որ հանդայն և յարմար է մեր հոգւոյ հանգամանայ : Մինչդեռ միւս կենդանեաց գլուխն դէպ ի յերկիր խոնարհած է : Աստուած բարձրացող մարդոյ դէմքն, եւ կամեցաւ որ նա հայի դէպ յերկինս, եւ իւր աչքերն ուղղուած լինին դէպ յաստեղս :

Աստուած՝ Տիեզերաց արարչագործութեան և կարգադրութեան ժամանակ, միշտ իրեն նպատակ ունեցած է մարդն, այս՝ փութով և առանց խորհրդոյ գործուած արարք մը չէ : Այս ճշմարտութիւն մ'է : Աստուած սիրեց զմեզ և կը սիրէ միշտ, Նա դըրած է զմեզ տիեզերաց մէջ կարգադրութիւնն պահելու : Կարելի չէր որ Նա բարձրացնէր զմեզ առաւել քան զայս : Ուրեմն, որպէս զի մարդ զինքն տարբերէ միւս կենդանիներէն, պարտական է ի գործ գնել իւր բոլոր կարողութիւնն այնպիսի կեանք մ'ունենալու, որ յարմար լինի իւր արժանաւորութեան և տարբեր անասնոց կեանքէն, որք ի բնութենէ միմիայն զգացողութիւն ստացած են :

Ինչպէս ձին որոշուած է արշաւանաց համար, եզն երկրագործութեան, չունը որսորդութեան : Նոյնպէս մարդըն առեղծուած է երկու նպատակի համար, այն է խորհելու և բանականութեան համեմատ ապրելու համար : Ահա՛ այսու կը հաստատուի պատիւն, որ աշխարհի վրայ մարդոյ միակ եւ

ճշմարիտ բարիքն է : Արա՛հետեւ մարդոյ երջանկութիւնն կախումն ունի ոչ թէ իւր ստացուածոց շատութենէն կամ բաղմամբիւ փաղաքողներ ունենալէ, այլ իւր առաքինութենէն : Արդ՝ մարդը այն ատեն առաքինի կարէ լինիլ, երբ իւր բարոյականութիւնն վարժ և ընտելացած է բնութեան կանոնաց հետեւելու : Ահա՛ այս է, որ կը կոչուի պատիւ, այս է, որ կ'անուանի առաքինութիւն, զոր մոռանալն պատկառանք և ամօթ կը սրտաճառէ :

Թարգ. Դ. Գալ.

Գ. Տ. Յ. Իմացելայի

Գ Ի Ս Ա Ի Ո Ր

Ամոնոյ մէջ երեւցող Գիտաւորը, ինչպէս հոս, անշուշտ և գաւառնեւոր ռամկին մեծ երկիւղներ կը պատճառէ : Մէք չեմք զարմանար որ տալուին 18 դարեան քրիստոնէութենէ գինի գիտաւորներու երեւումը մեծ սոսկում կը պատճառէ ռամկի հասարակութեան վերայ : Վասն զի գիտեմք, որ հնարմատ նախապաշարումներն հասարակութեան համար տեսակ մի կրօնք դարձած են, և նորա մտքէն կանխակալ կործինները քերելը խիստ դժուարին է : Դու որչափ որ կ'ուզես համոզելու աշխատէ՝ թէ այսպիսի երեւոյթներն բնական են, Գիտաւորներն տեսակ մի մտորակներ են, որք ըստ գիտնոց սպիտակագոյն չողիէ կաղմուած են : Երչափ կ'ուզէ ըսէ, թէ նոքա կարող չեն ապագայ չարեաց կամ աղէտից նշան լինիլ : Նա ևս կ'աշխատի զքեզ համոզել, կ'ըսէ, որ Էֆիմըրի մէջ գրուած է, որ այս Գիտաւորի երեւնալը պատերազմի նշան է : Կամ երբ լուսնոյ խաւարում պատու

հի, կըսէ, որ սովոր նշան է, երբ առեգականը որոշուածեան:

Ի հարկէ ցուալի է, որ տակաւին մարդկութեան խիստ մեծագոյն մասը այսպիսի խօշական յիմարութեամբ կը տառապի: ցուալի է, որ տակաւին քրիստոնէական կրօնը չ'է ունեցած սրտերու և մտքերու վերայ այն փրդկարար ազդեցութիւնը, որով իսպառ կ'անկանին կը փչըին ամեն նախապաշարմանց անհիմն ամբարտակներն:

Այս օրինակ նախապաշարումներն հեթանոսական են, որովհետեւ աստղահմայական խաբէբայ արուեստին արդիւնք են, որ Քրիստոնէութեան շատ գարեր յառաջ Քաղդէացեաց մէջ ծաղկած էր եւ այս ամարիչտ արուեստին հետեւողք կը յանգգնէին աստղերով հանդերձեալը գուշակել և ասպագայ պատահարք ըստ զանազան դրից և երեւութից մոլորակաց: Ս. Գիրքը միշտ կը կշտամբէ այս արուեստին ստուծիւնը և խաբէութիւնը: Նոյնպէս պարտաւոր են մեր Եկեղեցական հարք այս հեթանոսական նախապաշարմանց դէմ, որք անարգանք են աստուածային բարութեան և նախախնամութեան և մանաւանդ նուաստացուցիչ քրիստոնէական ոգւոյն, զինիլ Ս. Աւետարանի զէնքերով: Պարտաւոր են նոքա փոխանակ անձնատիրութեամբ ժողովուրդը երկպառակելու, նորա բարոյական յառաջադիմութեան նպաստիլ. փոխանակ առաջնորդական անվերջանալի խնդիրներով գաւառները խռովելու, Աւետարանի կենսաց խօքով մոխթարել խեղճ ժողովուրդը, որ շատ տեղ ծայրագոյն տգիտութեամբ բաղդի եւ ճակատագրի կը հաւատայ, շատ տեղ անմխիթար կը յուսահատի եւ շատ տեղ հմայական պարարանքներով իւր յաջողութիւնը կամ ձախարհութիւնը

կը կշտէ ի նախատինս Քրիստոնէական կրօնի, եւ անշուշտ այս մասին մեծ պատասխանատուութեան ենթակայ են Աւետարանի պաշտօնեայք:

ԺԱՄԱՆԱԿԱԳՐԱԿԱՆՔ

Ամսոյ 11 ին քաղաքիս մէջ մեռաւ Տէք անուն Անգղիացի երեւելի ճարտարապետն յետ միամսեայ հիւանդութեան: Սոյն անձը Անգղիոյ տեւութեան կողմէն ղրկուած էր այս կողմերը հնութիւններ հետախուզելու: Կ'ըսուի թէ քաղաքիս արեւելեան կողմը դռնուած ժամանակ արեգական տապէն կը վնասուի և այն կը լինի սլատճառ իւր մահառիթ հիւանդութեան:

— 13. Յգոստափառ Կայսեր գահակալութեան տարեդարձը շքեղ ճշրագաւառութեամբ կատարուեցաւ: Նոյն օրը քաղաքիս բոլոր Հիւսարտոսք ինչպէս մեր և Յունաց Ս. Պատրիարքունք Կառավարութեան պալատը շնորհաւորութեան գնացին:

— 14. Յոպպէի մէջ հետեւեալ եղեւնագործութիւնը տեղի ունեցած է: Քաղաքին արեւելեան դրան առջեւ եղած գինեվաճառի խանութներուն մէկ խանութպանը չորս տեղէ վերաւորեալ գանուեցաւ. վերքերը գէշ են և աղատութեան յոյս չը կայ: Առաւօտուն վերաւորեալը դադարէ մէջ դնելով Յունաց վանք տարած են, որովհետեւ յունագաւան և Յունատոմնի եղած է զբնուածը: Ոճրագործը տակաւին չէ գտնուած:

— 21. Տեղս հասաւ Ռուսաց նախկին Հիւսարտոս Պ. Քամէվիքսֆ, որ ամեն մը ի վեր Պօլս կը դառնուէր:

հրատի թէ մօտերս իւր ընտանեօր
բողոքովին պիտի մեկնի քաղաքէս, ու
յովհետեւ արգէն իւր շաջողը եկած է :

ՆՈՐ ՇՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՄԱՌՕՏ

ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ԲՆԱԿԱՆ, ԲԱՂԱԲԱԿԱՆ, ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ

ի

Դ. Ս. ԽԱԳԱՅԵԱՆԷ

ՅԱՌԱՔԵՆԱԿԱՆ ՈՒՅՏԷ Ս. ՅԱԿՈՎԲԵԱՆՑ

Այլ փաճառուի յերուսաղէմ և ՚ի
Պօլիս ՚ի Փօղանորդարան :

Գին 7 Դանէկան :

Այն հրատարակութեան վերայ փոք-
րիկ ծանօթութի մի տալու համար ար-
ժան կը համարիմք դատաբքին հետեւ
ւետչ ԱԶԴԸ հրատարակել :

“Ներկայ Համառօտ Աշխարհագր-
ութիւնը պատրաստեցինք նորավար-
ժից համար ուղեցոյց ունենալով մեզ
ըստ բազմաթիւն նոր փոփոխմանց և
աշխարհագրական նորադպն գիտելեաց
՚ի վերջին ժամանակս հրատարակուած
Քաղաքներն ընտիր դատաբքերն :

Դատաւորութեան մասին պատշաճ
դատեցինք ընդհանրապէս նոր ընդու-
նուած եղանակին հետեւիլ, նախ Բը-
նական մասն գնելով, ապա Քաղաքա-
կանն և ՚ի վերջոյ Ուսումնականն :

Այն դատաւորութեան գլխաւոր
օգուտն այն է, որ երկրագնախա բնա-
կան նկարագիրը աշխարհագրական
ուսման սէր և հետաքրքրութիւն կը
զարթուցանէ նորավարժից մէջ. գլխա-
ւոր լըրանց շղթայից ուղղութիւնը ա-

ւելի զւարճութիւն կը տայ, քան Քա-
ղաքական մասն տէրութեանց և քա-
ղաքաց ջամաք անուններն : մարդկային
ցեղի այլ և այլ բաժանմանց, նոցա
քաղաքակրթութեան տատիճանին եւ
աշխատութեանց ուսումն աւելի զը-
ւարճելի է : վերջապէս երկրագնախա
այլ և այլ մասանց պողոտքերութեան
եւ զանազան կենդանեաց համառօտ
նկարագիրն աւելի մանկական հաստ-
կին յարմար է : Բաց յաստի, նկատե-
լով որ շատ անգամ ջամաք անուա-
նացուցութիւնը տալովութիւն կը
պատճառէ ուսանողներուն և եռանդը
կը մարէ, շատ համառօտ անցանք Քա-
ղաքական մասն միայն գլխաւոր քա-
ղաքներն գնելով. աշխարհներն կամ
տէրութիւններն եւս բնական բաժան-
մանց, կամ ասպանաց համաժատ դա-
տաւորեցինք գիւրդմբունել տունելու
համար : Ուսումնական մասին մէջ ևս
նախընթաց երկու մասանց համառօ-
տութիւնը պահպանեցինք : Իսկ ամե-
նէն վերջոյ աւելցուցինք Հայաստանի
աշխարհագրութիւնը, զոր մեր մա-
նուկներն աւելի ընդարձակօրէն ուսա-
նիլ պարտաւոր են ՚ի կանուխ ժամա-
նակաց և կատարելապէս տեղեկանալ
իրենց հայրենեաց :

Բաւ համարելով այն փոքրիկ ծա-
նօթութիւնը դատաբքին վերայ, կը
յաւելուամք, որ Ս. Ա. Թառնոյ Տ. Ժո-
ղայ կողմէն Ուսումնական Խորհրդոյ
քննութեան յանձնուելով հաւանու-
թիւն գտած է տպագրութեան, ու-
րով կը յուսամք թէ՛ նոյն հաւանու-
թիւնն պիտի դանէ ազգային վարժա-
րանաց մէջ իւր կիրառութեամբն, որ
մեր աշխատանայ միակ և ամենէն մեծ
վարձն կը համարիմք” :

Տես երես 156 Դրին կարդալու է գրիկն : Ժա-
նուար կարդալու է ժամանակի :

Հեղինակի խոսքերը՝ Տպեալ 1869.
 Հեղինակի և Մարիամի Տպեալ 1870.
 Հրահանգ սիրոյ, գործ Մալեզան Գովէի վարձապետի. Տպ. 1870.
 Ղերուհնա Եղեմայի, և Ետայի կաթողիկոս Աշխատից. Տպեալ 1868.
 Հանդիպումներ. Տպեալ 1873.
 Հատ հաղորդութեան. Տպեալ 1860.
 Հատ դպրոցական, երկու փոքր տետրակներ. Տպեալ 1863 և միւսը՝ 1867.
 Հայրասանութիւն առ ձեռն, աշխատանքից Եղեմայի Մուրատեան.
 Մատենագրութիւն նախնայ. Տպեալ 1856.
 Մատենագրութիւն Բաղդադի, գործ նախնայ ժ. դպրոց. Տպեալ 1869.
 Մեկնութիւն Երեւանացոյ. Տպեալ 1850.
 Մեկնութիւն յայտնութեան. Երեւանի Լաւրոնցոյ. Տպեալ 1855.
 Մեկնութիւն Ասորոյ Ժամանակագրութիւն, գործ ժ. դպր. Տպեալ 1871.
 —Նոյնը՝ ուրիշ գրաւորով բաղադրուած փոքր ինչ տալիքներով.
 Յիշմանք կաթողիկոս, պատմութիւն Հայոց, գործ նախնայ թ. դպրոց.
 Յովսէփի գեղեցիկ. Տպեալ 1849.
 Նարեկ, աղբիւրնայց Ս. Հոն մերոյ գրքերի Նախնայ. Տպ. 1868.
 Նոր բնութեան, Տպեալ 1868.
 Ողբերգութիւն ի մեծն Ներսէս Տպեալ 1863.
 Ուսում հայրնային. Բ. Տպ. 1874.
 Ուսումնային Տպեալ 1857.
 Ուսումնային տղաներուն, Տպեալ 1869.
 Պատմութիւն Ս. Գրոյ. Տպեալ 1867.
 Պատմութիւն Նոր Կրօնականի, Տպեալ 1872.
 Պատմութիւն Ս. Երեւանի, բաղադրուած խաղաղամեծութեամբ. Տպ. 1872.
 Պատմութիւն Երեւանի, աշխատանքից Խաղաղամեծութեամբ. (**)
 Պատմութիւն Ս. Լուսաւորի. Տպեալ 1867.
 Պատմութիւն Լէնկիւնայ. Տպեալ 1873.
 Պատմութիւն Հայոց. Տպեալ 1870.
 Պատմութիւն բարոյական. Տպեալ 1872.
 Պատմութիւն Հայաստանայց, առաջնական Ս. Երեւան. Տպեալ 1872.
 Պատմութիւն երկրային պատմութիւն ի Հայաստան, Տպեալ 1871.
 —Նոյնը՝ գաղղիական լեզու.
 Սարգիս խոսքեր, այլ և այլ անգամ տպուած.
 —Նոյնը՝ մեծ գիրքով.
 —Նոյնը միջակ՝ գաղղիական համար. Տպեալ 1873.
 Նոյնը՝ փոքր գիրքով և մանր գրով.
 Սիւն օրագիր, կազմեալ 1866-էն մինչեւ 1873. աշխարհիկ լեզու.
 Ստորագրութիւն Երեւանի, Տպեալ 1859. (*)
 Վարձապետի փոխառաց մանկանց. Տպեալ 1868.
 Տանիքի տնտեսութիւն Երեւանի. Տպեալ 1855. (*)
 Տարեգրք ինաստանութեան, Տպեալ 1852. (*)
 Տեսութիւն հովանական. Տպեալ 1856. (*)
 Տրամաբանութիւն, Պատմութիւն Գրիգորի Փէտրոսեան. Տպեալ 1855. (*)
 Տոնացոյց. Տպեալ 1868.
 Քերական, հին սեռով, Տպեալ 1872.
 Քերական գաղղիական լեզուի. Տպեալ 1871.
 Քերականութիւն Հայերէն լեզուի. Տպեալ 1870.
 Քերականութիւն գաղղիական լեզուի. Տպեալ 1869.
 Քերականական համառօտ, Հայերէն և Արաբերէն լեզու. Տպ. 1870.
 Քրոնոցոյ և գաղափարութիւնք օրոյց.

Դր.	Փոյ.
	30
2	20
2	
3	
300	
4	
	30
3	
6	
14	
25	
10	
16	
12	
10	
10	
12	
5	
4	
4	
18	
3	
8	
7	
5	
8	
4	
10	
6	
7	
16	
20	
20	
10	
6	
6	
3	
40	
4	
6	
3	
6	
8	
18	
10	
	20
	20
2	
4	
3	
2	
1	

ՅԱՆԿ

ՅՈՒՆԻՍ

Ներկայիս վրայ խորհրդածութիւնը . (Շարունակել) .	121
Առողջական . (Շարունակել)	126
Առ Զամուռճեան	131
Գովութիւն ՚ի վերայ Հերիացի	132
Լոյս, Հանդէս կիսամեայ	135
ԱՍՏՈՒԱՅ . — Նախկին փիլիսոփայութեան քաղաք .	
ճոյք . (Շարունակել)	137
Գիտաւոր	142
ԺԱՄԱՆԱԿԱԳՐԱԿԱՆՔ	143
Նոր հրատարակութիւն	144

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՔ

- Ա. Սիժնը ամէն ամիս կը հրատարակուի 24 երեւոյթ բազկացեայ մ.կուկէս
աւթամալ թղթով :
- Բ. Տարեկան գինն է երկու արծաթ Մէճթոյկէ, հանդերձ ճանապարհի
ծախարովը կանխիկ վճարելի :
- Գ. Զատ տեարակ առնելէ աւելորդ, սէտք է ամին մէկ տեարկին չորս դա.
հեկան վճարէ :